

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اٹل دیلی و ادبیاتی

۷

بہزاد بہزادی و امکد اشلا

آدرس: تہران، سعادت آباد، میدان کاج، چہارراہ شہرداری، ساختمان اداری
تجاری سرو- طبقہ ۷- واحد ۲- دفتر وکالت بہزاد بہزادی.

کدپستی: ۱۹۹۷۸۵۵۳۴

فاکس: ۲۳۵۲۲۶۷

تلفن: ۲۰۹۴۹۰۰

مہر ۱۳۸۲

اٹل دیلی و ادبیاتی (۷) / گردآورنده بهزاد بهزادی و همکاران. - تهران نشر
نخستین ۱۳۸۲
۸۵ ص.: مصور

شابک دوره : ISBN: 964-6716-71-7
شابک جزوه هفت: ISBN: 964-8037-03-5

فهرست نویس بر اساس اطلاعات فیپا
۱. زبان ترکی آذربایجانی -- واژه ها . الف - بهزادی، بهزاد.
۹۳ الف / ۳۱۳ PL ۴۹۴ / ۳۶۱۰۳

کتابخانه ملی ایران ۸۱-۱۳۳۷۷ م

نشر نخستین خ. انقلاب خ. ۱۲ فروردین، شماره ۹۲ تلفن ۶۴۱۸۹۷۹

اٹل دیلی و ادبیاتی (۷)

گردآورنده: بهزاد بهزادی و همکاران

ویراستار: م- رزاقی

حروف نگار: کاوس نصیری

نوبت چاپ: مهر ۱۳۸۲ □ شمارگان ۷۵۰

لیتوگرافی: آبرنگ □ چاپ: تصویر

همکاران ثابت:

سرپرست تحریریه	بهباد بهزادی
مسئول بخش ادبیات شفاهی مردم	علیرضا صرافی
مسئول بخش واژه‌های محلی و لهجه‌ها	اسماعیل هادی
مسئول ادبیات عاشیقی	جواد دربندی
مسئول بخش قصه‌ها و افسانه‌ها	محمدرضا کریمی
مسئول بخش امثال و حکم (آتالارسوؤزۆ)	ائل اوغلو(صدیاری وظیفه)

بو سائى ئىن اىچىندە كىلر:

صحىفه		
5	بهزاد بهزادى	اٲل دىلى وٲ ادىبىياتى تشكىلاتى
۷	همت شهبازى	يٲرلى سؤزلر- موغان
17	ساغلام خوجا	يٲرلى سؤزلر - نقهده
۲۵	ثرىا بخشى	آتالار سؤزؤ - زنجان
۳۳	بخشعلى مرادى	آتالار سؤزؤ - موغان
۳۵	م. نقابى	معجزؤن معنؤى خزينه سىنده يول وٲاحىدى
۴۳	حسىن - م. گونئىلى	فؤلكلورون گؤزلردن دؤشمؤش قؤلؤ «اىناملار»
۵۱	فرىدون محمىدى	دئىملر - چاناق بولاق - اردبىل
۵۷	باقر رشادتى	اؤجشمه لر وٲ ساتاشمالار
۶۹	جواد دربندى	دىوانى هاواسى
۷۴	نگار خىاوى	ظائىم پادشاه ناغئىلى
۷۵	محمد رضا كرىمى	آذربايجان ناغئىل لارى
۷۸	طاهره پرگاربان	فاطماباجئىم ناغئىلى - زنجان

اٹل دیلی وادبیاتی

و

تشکیلات

ایلک آددئمدان بیلیردیک کی اٹل دیلی وادبیاتی گنیش و درین عۆمان، تۆکنمز وژنگین بیر خزینه دیر. بئله عۆماندان اینجی لری تۆپلاماق، چئشیدلی - چئشیدلی فۆلکلور آیدهلری نی سینهلردن، آغئزلاردان یازئی یا کئچیریب ترتیب ائتمک بۆتۆن علاقمندلرین، ادبیاتیئیمز اماراقلانان قئیز - اوغلان، یاشلی و گنج لریمیزین تاریخی بۆرچودور. ایره لی سۆردۆیۆمۆز نقشه بئله ایدی: اۆنجه تۆپلانان فۆلکلورلار «اٹل دیلی وادبیاتی» کیتابچاسئیندا نشر ائدیله رک، کۆتله وی اۆخوجولار طرفیندن ایصلاحی و ایتیقادی نظریهلر ایتیشار تاپسئین و سۆن مرحله ده هر بۆلگۆنۆ آراشدئیریب کیتاب شکلینده چاپ ائتمک اۆچۆن عالیم لر، فۆلکلور شۆناس لار، صلاحیتدار شخصیت لردن عیبارت ایش کۆمیتهلری یارانئیب، عئلمی اۆصوللار اۆزره فۆلکلورون هر بیر قۆلونا آئید اولان معلوماتی ترتیب ائتمه یینه ایقدام ائتسینلر.

البته بو کیمی بۆیۆک و مسولیتلی وظيفه نی لایقینجه باشا چاتدئیرماقدان اۆترۆ، اویغون تشکیلات یاراتماق لازئمدئر. بو تشکیلات مۆمکون قدهر بۆتۆن و یا گنیش جۇغرافی ساحه نی بۆرۆمه لی و کندلر، اوبالارا یۆل تاپمالئدئر. ایران تۆرکلرینین دۆلغون و چئشیدلی فۆلکلور آیدهلرینی تۆپلاماق اۆچۆن دۆۆلتی قورولوشلار، بیزه هئچ جور یاردئیم وئرمیرلر. و بیز ائله بیر تشکیلات قورمالئییق کی اۆنون مخاریجی حداقل اولسون و اوزون مۆددتلی فعالیتده اۆنو اۆده ته بیلک. اؤنا گۆره کۆنۆللۆ امکداشلیق بیر اساس کیمی گۆتۆرۆلمۆشدۆر.

بیز مۆناسیب تشکیلات یارتماقدان اۆترۆ اۆچ مرحله نی نظره آلمئیشیق.

۱- علاقمند افراد، فۆلکلورچولارلا ایلگی قاتما و فردلرین امکداشلیعینی جلب ائتمک. البته، بیلیریک کی بو مرحله نین ایجرائی و اخت آپاراجاق و ایش بۆلگهلری داغئینیق اولاجاق.

كئچن بىر ايل سۆرەسىندە، دئىيە بىلرىك كى، بو ايش كۆنۆللۆ قلمداشلارئىن طرفىندىن مۆۋققىيەتەلە ايرەلى گئتمىشىدىر. تېرلى امكداشلار بىزىم چاغىرئىشىمىزى قارشىلامىش بىزى اۆمىدوار و تشويق ائتمىشلىر.

۲- ايكىنچى مرحلەدە بىز ايران تۆركلىرى ئاشادئىقلارئى هر بىر شەر و كنددە علاقمنىلردن دعوت ائدىرىك كى، كۆنۆللۆ ايش دستەلىرى ئاراتماق اۆچۆن اۆز آرالارئىندا راضى لاشاراق بىرگە ايشە باشلايئىب، اۆزلىرى ايش بۆلگۆسۆنۆ، ايش برنامەسىنى تىرتىب ائسىنلىر. آنجاق بىزىمە رابىطە ساخلايئىب تۇپلادئىقلارئى اثرلىرى بىزە گۆندەرچكلىرىنى گۆزلەيئىرىك.

بو مرحلەدە، هر اوستان و يا هر شەردە سئىمىنارقورماغى قرارە آلارلارسا، «ئەل دىلى و ادبىياتى» ئىن ئابىت امكداشلارئى اوردادا اىشتىراك ائدەجكلىرىنى بىلدىرىرلىر و البتە بوباردە اۆنجه مشورت ائتمەلى و مۆشترىك برنامە تۆكمەلىدىر.

۳- فۆلكلور تۇپلاماغى فردى و يا دستەجمعى امكداشلارئىن اىشتىراكىلە رسىمى بىر تشكىلات، لازىمى اىجازە و اساسنامە اۆزرە ئاراتماق فىكىرىندەايك.

تشكىلات ائەلە اساسلاردا دايانمايئىدىر كى، مۆعئىن شىخصلردن آسىلئى اۆلمائاراق، فۆلكلور آبيدەلرئىمىزى تۇپلاماق اوغروندا باشلانان ايشلىرى اوغورلو اۆلاراق ايرلى آپارسئىن.

كئچن بىر ايلدە، بىز بىرگە امكداشلىق ئمرەسىنى گۆرمۆشۆك. بىز آذربايجان، ايران تۆركلىرىنىن حرارتلى آلقىش لارئىنى و درين ماراقلارئىنى، كۆنۆللۆ چالئىشمالارئىنى سئىنامئىشلىق و اينانئىرىق خالقيمىز اۆز ھۆمتى ايلە اۆز منلىيىنە كسكىن ئوبوت اۆلان دىل و ادبىياتئىنى و فۆلكلور آبيدەلرئىنى قۇروماق اوغروندا بىر فدائى كىمى چالئىشاجاقدئىر.

قاباقچىل ضىيالى لارئىمىز فۆلكلور اثرلرئىمىزى تۇپلاماق اوغروندا، كۆنۆللۆ دستەلر تشكىل وئرمك ھدەفە، دۆغرو ايرەلى!

بەزاد بەزادى

ئىرلى سۆزلر

ھمت شىھازى	موغان
آلاھلاماق: Allahlamaq پامىئىق	آلابوغاز: Alaboğaz مىشووول
درمكده بىر ئىرىن پامىئىئىنى قورتاراندا	(فا.راسو).
پامىئىق درەنلرە وئىرىلن بىر نوۋ «انعام آخ	آبى ئىئىسان: Abıleysan ئازىن
اۆرەك: Ağ ürək صاف، پاك و	اىلك آئى، بىرى نىن گۆزەللىك و
تمىز اۆرەك لى.	ئاخشىئىئىئىنى تەرىفلەمك اوچون بو
اوتدوق ئىرى: Otduq yeri	كلەمدن اىستىفادە اندرلر، بودا انلە
ساكىت، اوتوردوغو حالدا.	سۆزۈن اصىل معناسى اىلە علاقە
آل چۆرەئى: əl çörəyi پىنچە ئىش،	داردئىر.
فتىر، اىستى چۆرەك.	آخ ئاغئىش: Ağyağış شىئىئىرغى اىلە
اۋرۇش: Örüş چۆل، بىتابان.	گۆنى دن قوزئىئە دوغرو ئاغان ئاغئىش.
اىلفىدە: ilfidə چۆرەك ئاىما	آخ ئىل: Ağ yel قورو و چوئ
وسىلەسى، باخ: سۆزلۈك اىرفىدە.	سوئىوق اولان ئىل.
انتىقە: əntiqə عتىقە. عجب و گۆزەل	آوارماق: Avarmaq سئچمك،
شىئىلر، ئىر آلتى شىئىلر.	آراماق. [آوارمادئىم كىم اىدى او؟].
اۋشنىمك: üşənmək قۇرخماق،	آلا وئرمك: Ala vermək اىكى
دىسكىنمك. [قارانلىق دان اۋشندىم].	اللى بىرىنە قاپاز توتاراق نىفرتىنى
باخ سۆزلۈك: اۋشونمك.	گۆسترمك (آلا = فاراما).
ائششك آرىسى: Eşşək arısı	آلالاماق: Alalamaq اۋردان-
بوئىوك و چالاغان آرى.	بورادان بىچمك.

اوزە دۆشمەك: üzə düşmək عیناد
ائەلەمەك.

گەلەكە: Gələkə قوئونون
دوغمونون ایلک سوؤدوندن بېشىرىلن
قائماغا بنزر ئىمەلى آغارتى.

باژئىر: Bajer قومار، پول اوئىناماق.
بابال: Babal گوناھ، عذاب،
قارقىش. باخ سوؤزلوک: وئىبال.

بوئى دئىمەك: Boy demak زور
دئىمەك. [نە بوئى بوئى دائىئىئىرىسان].
بئىلنچى: Belənçi بئىلە، بو جوؤر.

بوئىلگۆ نامە: Bölgü namə تقسیم
نامە.

بوئى قالماق: Bök qalmaq (أشئىق
اىصطىلاخئىندان) دېرە بىلمەئىن.

بوزوؤ بورنو: Buzouy burnu بىر
ئوؤ بوؤجەك، دانا بورون.

باششاق ائەلەمەك: Başşaq eləmək
سوئىبۆل بېچمەك.

باغرىن باداش: Bağrın badaş
ئوؤلداش، ھىمىشىن.

ئىششەك يارىم: Eşşək yarım
سوپا، قانماز آداملارئىن وصفى.

ئىشەنكەلمەك: Eşənəkləmək
ئىشەنمەك.

ئەملىك: əmlik كۆرپە، سوؤد امر قوزو.
ال بازارى: əlbazarı ال ایلە. (فا:
دستى، ىدى).

اولغوم لئىش: ulğum leş
شولكۆت. (فالەت و پارە كردن).

اوئوسانا: Ovsana سئىحر، افسون،
جادى.

اوئوسانایا دۆشمەك: Ovsanaya
düşmək طىلىسىمە دۆشمەك، سئىحر
اولونماق. [اوئوسانایا دۆشۆب اونون
ھىر اىشى].

ايت گوئەلەئى: it göbələyi ئىمەلى
اولمايان گوئەلەك.

ئىشقىرماق: Eşqırmaq ھىچقىرماق،
سەكسەكە ائەلەمەك. [بوغازئىمدا نە
قائىب ساھىئە ئىشقىرئىرام].

اىچ ائەلەمەك: iç eləmək (گىردەكانى)
قائىغىندان چىخارتماق. (فا. مغز و لب
چىزى را در آوردن).

- پول-پول پۇل اوۋىناماق: Pul-pul
 پامبىق كىسەسى. باخ: سۆزلۈك: باردون: Bardun خارال، كىسە،
 باردان.
 پۇتتاۋا: Petava يۇغون، ئىرىندىن قالخا
 باندوروم(بندى روم) Bandurum
 (bəndi rum) (بندى رومى) باغ، ۋ
 بند، ھەر بىر يۇنگول اشىئائىن اطرافىنا
 بىلمەين. [پۇتتاۋا جاتىم ئىرىندىن دورا
 باغلانان «باغ». (ئىنىنى آداملار ئىن بىلىنە
 بىلمىركى].
 تۇشگ: Töşg نەس. [قوۋى بى
 باغلانان قايش كىمى]. (باخ مطلبىن
 تۇشگومۇ درىم].
 تىزىتماق: Tızıtmaq قاچماق،
 ئىتىن قاچماق.
 تارى كىشى: Tarı kişi تارى، آلاھ.
 تىك گۈنۈ: Tək günü ھەفتە نىن
 اورتا گۈنۈ، (سە شنبە).
 تۈۋە وورماق: Tov vurmaq الدن
 آلىب قاچىرماق، اوغورلاماق.
 تالۋەر: Talver بىر نۇۋە تىدىر شىشىنە
 بنزر آنجاق اوۋندان بىر آز يۇغون ۋ
 سىرت ۋ جانلى اۋلان بىر ۋسىلە دىركى
 عومومىتە داغدان ئىكە داشلار ئى بىر
 بىرىندىن آيىرماق اوچون اوۋندان
 اىستىفادە اندرلر.
 توم: Tum نىل. [توموۋا لعنت!].
 تىز تۈۋە: Teztov عجلە ائدن، تەسن.
- پىش-پىشا: Pış-pışa پىتراق، ئاپىشقان.
 پىتراق: Pıtraq پىش پىشا، ئاپىشقان.
 پىشۋە: Peşov (پىشاب) سۇدۇك،
 اىشەمك.
 پىشۋا گىتمك: Peşova getmək
 اىشەمك.
 پىشۋا گىتمك: Peşova getmək
 اىشەمك.
 پىشۋا گىتمك: Peşova getmək
 اىشەمك.

جىز دىغ: Cızdığ بېشىمىش، قىزارمىش. [جىز دىغىم چىخدى ئۇنو او كۆكە گۆردۆم].	cana بوببو: جانا bubbu ھوپ ھوپ.
جوت چوبوغو: cüt çubuğu جوت كىمكە بىر نۇۋە ۋەسىلە دىركى ئۇنونلا خىش آرئىتلا تارلار.	Cuvutmaq: جوو و تماق. اوسدورماق.
چوققور: Çoqqur چورۆك، كۆھنە، اسكى. [چوققور پالتار گىئىب، دۆشۈسەن اورتا ئىغا].	Com: جووم: جمع، ئىغىناق، دستە، قورۇپ.
چاناخ: Çanax محصول اۋلچوسۆ، پىتدئىق.	Cüyür: جوئور: ايندە آغاجى ئىن نازىك بوداغى كى اوندان «يون» دۆمكىدە اىستىفادە اۋلونور.
چوئى: Çüy پاخىر، پاس. [سنە نصیحت ائله مكدن دىلیمین چوئو چىخدى].	Cümüg: جووموگ: گوزو خىردا، بالاجا گوز.
چولا: Çola چالا-چوخور.	Cünü barmaq: جوئو بارماق: خىردا بارماق، بىشىنچى بالاجا بارماق. جىندىل: Cıdıل رىزىن داشى (فلاخن)، قوش وورماق اۋچون بىر نۇۋە ۋەسىلە دىركى اوشاقلار اوندان اىستىفادە ائدر.
چىرچىل [ۋە يا چىلچىل]: Çerçil حیلە گر، سىياسىتىچى. بو كلمە ايكىنچى دوتنا مۆحارىبە سىندە اىنگىلىستائىن باش ۋزىرى اولان «چىرچىل»-ىن سىياسىتىچى لىگىندىن دىلرە دوشمۆشدۆ، [منە چىرچىل ۋە يا چىلچىل دئىرلر: باشىمىن دالدا گورور قاباغى دا].	Cırtqoz: جىرتقوز: تىز اوزوندن چىخان. جىغ جىغا: Cığ cığa اوشاق مشقلەسى بىر نۇۋە اۋيون ۋەسىلەسى.

چىللك: Çəllək پىتدئىق، ۱۷كىلوۋولوق حلب،.	دېغال: Dığal جىغال، دجل. (فا.حيله گر).
چىرىتكە: Çəritkə بۇجك، چۇبان آللادان.	دېك: Dəbək سارساق، آغلئ آز، دلى سوؤ.
حاخلاماق: Haxlamaq دۆيمك. [بىردن قاپئىنى حاخلادئ].	دمشك: Dəmşək دېك، سارساق. دېرىشيك: Dəbərişik داۋرائئش.
خىي خىي: Xiyxiy آخساق. خىي خىي وورماق: Xiyxiy vurmaq آخساماق، آخسائا-آخسائا يئرىمك.	دۆمبۆل: Dübül ئان، مۇچوك. داللاماق: Dallamaq كسمك، بىچمك.
خويگىر: Xuygir خويلو، خويو اولماق.	دئىر تىمىخ: Dırtmıx دئىر مئىق، شەنە كئش، شاننا.
خامگىر: Xamgir عادت ائدەن، (فا). تن پرور).	دئدى-دئدى: Dedi-dedi دئىجى، آرا ووروشدوران.
خشىللىنمك: Xəşillənmək قاتئىشماق.	دېلە سىغماز: Dilə sığmaz دىل توتماز.
دۆيۆك: Döyük ازىلمىش. دۆنرگە: Dönərgə دۆنۆم، آئىن يازى، (فا.چرخ فلک).	دۇفە: Dəfə تۇخوجولوقدا بىر نۆۋ ۋىسەلە دىركى اۋنونلا آرغاجى دۆيۆب ياتئىرارلار.
دۆكچەلمك: Dükçələmək سارئماق. دۆمبۆلۆم: Dübülüm دۆم-دۆز. دۆبىر: Dıbir ارکك چپىش.	دېرىز: Dəriz بىچىنچى لىكدە، محصولو بىچىب بىر دستە دۆزلىتمك دىركى اۋنو ائله ھەمن محصولدان بىر باغ ايله كى «بندەمە» دئىيلير، باغلا تارلار.

شۆمال: Şümal سىغال، ايشىلدا تاق.
(فا. براق).

شوماللاماق: Şumallamaq
سىغاللاماق، ايشىلدا تاق.

شئىت باز: Şeyitbaz
اويناش باز.

شود تورەمك: Şüd törəmək
اۈزۈنۈ چۈخ بۇيۇك بىلمك. (فا. از
دماغ فيل افتادن).

شپە: Şəpə چىغ، قارن چۈخ ياغيب
بىر ئىرە تۇپلانماسى.

فىيات: Fiyat دىر، ارزىش، قىيىمت،
بها. [اۈنون فىياتى چۈخ يوخارى
دىر].

قىرال: Qıral اۈلكە، مملكت، دىنار.
قىژزۇ: Qıjzo جوتلشمك، مائىن
جوتلشمە دۈۈرۈ.

قولايلاماق: Qulaylamaq
توللاماق، آتماق. [پالتارن منە طرف
قولايلادى].

قوۋات: Quvat گۈج، بركت. [آلاه
قوۋات وئرسىن].

قىز بوغان: Qız boğan كرتنكلە.

سئلبە: Selbə بالاجال آجائى .

سئلبە سىخماق: Selbə sıxmaq
آجائ توللاماق، آجائ سىخماق.

سئلبە دەيمك: Selbə dəymək
آجائ دىمك، اويوماق، دبرىلە بىلمەين.

سال: Sal عومومىيت. (فا. شىوع).

سىكە برەتچىلىگ: Sikə bəratçılıg
چۈخ آغىر. [بو ايش آداما سىكە
برەتچىلىگ گلير].

سىنماز: Sınmaz سارسىلماز، ائىلمز.

سىنكە: Sinkə دمىردن اۈلان بىر نۇۋ
پىتدئىق، حلب، چللك.

شاپبا: Şapba قاپاز، شاپالاق.

شىنەمك: Şinəmək اۈزۈندن
چىخماق، دوزسوزلانماق.

شكر چۈرەئى: Şəkər çörəyi
بىسكۈيت.

شومبول: Şumbul كىشى لىن آلتى.

شومبوللانماق: Şumbullanmaq
اۈزۈنۈ شىرىن گۈسترمك. (فا. دستمال

كشىدن، خايە مالى كردن).

- قىروان: Qırvaq ساغلام، يىتىن قانچان، يۇنگۆل .
- قىسر Qəysər جىير خستەلىيى .
- قىلپىن: Qılpin آرپا، بوغدا سۆنبۆلۆنۆن قىلچىغى .
- قىز بى بى: Qız bibi قىز و خاتىملار ايشىنى گۆرن كىشى لره دئىيلرلر .
- قوقون: Quqqun يان، يانئىز .
- قىيىغ: Qıyığ (۱) قىقاج، گۆزۆن قىيىلماسى . (۲) تىلس آغىزى تىكن وسىله .
- قىسال: Qısal اۆرهك بولانتىسى .
- قاراجا: Qaraca آرپا بوغدادا اولان قارا بىر آفت .
- قارىماق: Qarımaq قارىن قارىنا وئرمك .
- قويوخ: Quyux قاتى، حىئونلارین قويروغوندا اولان ياغىن بىشمىشى .
- قت اجر: Qət əcər چوخ تزه .
- قوش دنى: Quş dənı دارى . (فا) . ارزن .
- قارینچا: Qarınça «قم» تۆركلى آراسىندا «قاریشقا» . بو كلمه دۇققوزونجو عصيرده ياشامىش «قازى برهان الدين» ين ديوانىندا دا گليبدير: خطونه دئدۆم مۆشك لعله نه آپارورسن / قارینچا مگر طرفه ايروردى سليمانا .
- كۆيچۆ: Küyçü يالانچى، فئيرىلداقچى .
- كولا: Kola كۇناز، كۇنتۆ .
- كله كه: Kələkə بولاما .
- كان: Kan تۆلكۆ يوواسى .
- كىرت: Kirt كۆللن . [كىرت يادىمنان چىخدى] .
- كوبەر: Köbər چۆل قارىزى .
- كالان: Kalan چوخلو، بۆيۆك، كلان .
- كۆرۆك: Köruk بورنو يئكه .
- كهليگ آزماق: Kəhlig azmaq مزاجى دىشمك .
- كلمه: Kəlmə اوخشاما، آغى . [او كلمه دئيردى بيزده آغلىير ديق] .

لاخ شىگ: Laxşəng لوش، ئىرىندىن
اۋىنايان.

لىر: Lır يۇغون ۋە شىشمىش بدن.

لىلاج: Leylac حىلە گر، اۋىونىاز.

مىنچە: Mınçə نىمچە، بالاجا
بۇشقاب.

مىشقلە: Məşqələ امزىك.

مالاغان: Malağan گىج ۋە السىز-
آياقسىز آدم.

موچۆك: Möçük تۇيۇق گۆتۈ،
بۆزدۆم. (فادىبالچە).

ماراغا ياتماق: Marağa yatmaq
پوسقودا اۋلماق، مارىتداماق.

مىجەلنمەك: Micələnəmək
گىجللنمەك، ياۋاش - ياۋاش تىرىنمەك.

منشىر: Mənşir مشهور، تائىنىمىش،
سۇچىلىمىش. [اۋكى آلا ايتدىن
منشىردى].

مىنقىلداماق: Mınqıldamaq
دىنمەك، جىققىر چىكمەك.

مىشمىل: Mısmıl اۋخشار، قشىگ،
بوكلمە «قاضى برهان الدىن» دىۋانىدا

كرزلىنمەك: Kərəzlənmək

خۇروزلانماق، يالاندىن بىر شىئى الدە
توتوب، «ئوررام» دىمەك.

كۆمبە: Kömbə چۆرەئىن تىدىرە
گىتمەسى، كۆتمۆل. ائلە بونا گۆرە دە
هر بىر مەكتەبە گىدىن اۋشاق «سىفىر»
آلىرسا، اۋنا دىئىلىر: «كۆمبە آلىسان».
چۆنكى خىمىردە تىدىرە گىدىن زامان
شىشىب بىر ئىرە ئىغىشىر.

كىلت تۇيۇق: Kilt toyuq تۇيۇغون
آلتىنا ئومورتالارى ئىغماقلا بىر نىچە
گۆندىن سۇنرا جۆجە چىخارار. بونا
گۆرە تۇيۇق ھىمىشە ياتماق اىستەئىر،
ائەلە محض بونا گۆرە دە، ائۇدىن چۆلە
چىخمايان، ھىمىشە بىر بوجاقدىن اۋتوران
آدامادا دىئىلىر: كۆرچ تۇيۇق. [كىلت
تۇيۇق كىمى نەئە ائۇدە اۋتوروبسان؟].

گىرى: Girri گىرلى، چۆخلو.

گىرى بۆللو: Girri-bollu چۆخلو.

گۆدەنەك: Gödənək باغئىرساق.

گۆتۈرۈم: Gütürüm دىرە بىلمەئىن.

گۆببەج: Göbbəj اىمتىياز، پوھن ۋىرمەك.

لەتدى: Lətdi پىس مۇرئىقلى ۋە پىتتى.

یئیلینلی: Yelinli بوغاز، حامیله.
 - باندروم bandrum...ائله بونا
 گوهره، بوگونده موغاندا «باندوروملو»
 كلمهسى، «باغلى»، «دستهلى» معناسیندا
 ایشله نیر. میثال اوچون «بانک» لاردا
 پولو دستهله ییب هر بیر دسته نین
 اورتاسیندا باغلانان «کاغیذ بنده»
 «باندوروم» و یا «باندوروملو» و یا
 «بندی روملو» پول دئییلیر. بله گومان
 اندیلیرکی بو کلمه آذربایجان
 زرگرلیگینده ایشله نریش و بو سؤز
 موغاندا ایشلنمه سی ده ائحتیمال
 وئرلییرکی «قارا باغ» دان کؤچوب بو
 بو لگه یه (موغانا) گلن لر و یا خود
 قدیم قاراباغ ماحائینا «یانلاق قیشلاق»
 ائده ن موغان شاهسونلری واسیطه سیله
 گلیب چیخمیشدیر. آذربایجانین
 قاراباغ ماحائیندا قیزیلین اولماسی بو
 ظنی داها دا گؤجلندیریر. و ایندی ده
 ائله موغانین «اؤنگوت üngüt»
 ماحائیندا «قاراباغ» کؤچری لریندن
 اولان بعضی طایفالار او جومله دن
 «شاهعلی بیگلی طایفاسی»

بو معنادا گلیمیش. [بللو دور حق
 قاتیندا گیر-ی دارموز/ ائیله کیم وار
 میشمیل و موردارموز/ ساقی، وئرگیل
 الومه تولو آباخ/ کیم گنده بو کؤنلودن
 ژنگارموز].

ناکوندم: Naköndəm ناتاراز.

نیغیر: Niğir چوخ یوغون و یئریندن
 دورا بیلمه یین.

وئیسل: Veysəl دلی، سرگردان.

هالخلماق Halıxlamaq آت-
 ائششگین پالاتینی قوئماق، پالان
 قوئماق (هالیق = آلیق).

هوئوخورماق: Govxurmaq نفس
 وئرک، قیزدیرماق.

هالای- هالای: Halay-halay بیر
 نوؤ دئیم دیرکی شیغیجی قوشلاری،
 یئنی جه دؤنیانا گلیمیش جوجه لردن
 قوروماق اوچون دئییلیر.

هادیر اولماق: Hadır olmaq
 موغانیات اولماق. [هادیر اول!
 آغزیندان قیلان سؤز چئینار!].

هوؤدوگنتمک: Hüdügetmək
 تلمسک.

دۆیۆن» سۆزلىرى دیر. و بعضن
«قیئیل گاه» کلمهسى ده (چوخ
آز) ایشلنمهسى گؤرؤنؤر.

ياشاماقدادير. (بو طایفا و اونلارین
اصیل یوردلاری اولان قاراباغ حاقدان
معلومات وئرن ذؤوقلو عمیم اوغلو
«علی شهبازی»نین دنديکلى و بو
طایفا حاقدان چکدیگی «شجره نامه» دن
ایستیفاده ائتمیشم) اما «باندوروم» و
یا خود «بندیرومی (bändi-rumi)»
سؤزؤ قدیم آذربایجان زرگریگینده بیر
نؤو بزک و یاخود دئکوراتیو
Dekorativ ناخیشلار ایمش. بو
سؤز بیر نؤو صنعتکارلیقدان ایشلمه
معلوماتور. بو سؤزون گؤیا ائله بو
معنادان آیریجا سؤزلریله ده علاقه دار
اولماسی مؤمکوندور. مثلن «بندهم
=Bəndəm =باغ» «خالقا Halqa»
کلمه لری کی بونلارین بوتؤولؤکده بیر
عومومی و کؤللی مفهوم داشیماسی
واردیر کی اؤدان «قیئیللاماق»
مفهومودور. و «باندوروم» دان ائله
ایندیکی موغان ماحالیئین دیلینده همین
معنادان یعنی «باغلاماق قیئیللاماق» و
دۆیۆنلمک» معناسیندا ایشلنیر. بو
مفهوملارین آن چوخ ایشلننه نی «باغ و

ئىرلى سۆزلر

نقدە	توپلايان: ساغلام خوجا
Alçaq göyül آلچاق گوئول	ايپى قيرىق ipi qırıq ئوخسوللاشمىش.
قازىلانماتان. شىشەلەنمەين مجلىسدە	كاسىيلاشمىش آدم.
اۈزۈنۈ توتمايان.	ايلانا آغ وئىرەن ilana ağverən
آل قاب Al qab ئىمكەدە تلەسىك	كر تنكلە.
اۈلماق. [آل قاب بىر تىكە چۆرەك ئىدىم،	ايلان بوغان ilan boğan اوشاغىن
دوردوم آناغا].	ئىنى ايمكلە يىب ئىرە اۈتوران چاغى كى
آناسىنن امجگىن كسن Anasının	هر نه الینه گلسه باسار آغزىنا.
əmcəgin kəsən حارام حالال	اىنجە وارا incəvara بىردن بىرە.
بىلمەين آدم.	تصادوفن.
اۈرە əvərə بىر ئاشىد جامىش.	اىدىرمك eydirmək آلچاق كۈنۈللۈك
اۈرە əvərə باغ قاناسى ئىن دال طرفى.	ائله مك. [فىلانكس ائىدىرمىر بىزە
اۈغلان اۈتو Oğlan tuo سارى گۈللۈ	گلسىن].
آجى بىر اۈتدور كى قورويانندان سۈنرا	اىدىرمك eydirmək ناز ائله مك. [بىر
آجىلغى گندىر. آشا تۈكرلر. ياش اۈلان	باخ نەدە ائىدىرىر].
چاغ، مال - قارادا اۈنو ئىمز.	بابت babət آزجا ياخشى. [حالين
اۈمبا Omba آشىغىن تپە سى اۈستە	نئجە دىر = بابت دىر].
دورومو.	باغلاما Bağlama كئىك كىمى بىر جور
اوشقونماق Uşqunmaq واز كئچمك.	شىرىنى.

تولادوئیدو tuladöydü بیر جور
 اوئوندو ایکی قوروپدان، بیر قوروپ،
 جئزئغین ایچینده و بیر قوروپ ائشیکده،
 ایچهریده کیلر تپیک ایله و ائشیکده کیلر
 قاییش ایله بیر- بیرین وئرارلار.
 توره لی törəli خوشا گلیم، دوز ایش.
 توره مه للی törəməlli خوشا گلیم، دوز
 ایش.

تووا مینمک Tova minmək ئیئین
 گنتمک.

توپباخ toppbax تپیک.
 توققا toqqa بیله- بیله چینی باشقاسینا
 وئرماق.

توپبوخ topbux توپوق.
 تیخ tix ناراحات اولماق اوزره، ئیمک
 اوچون باشقاسینا دئیلن سؤز، (ئی.ء).

پانج Panc مرمر یا جوئیز اوئونوندا
 ایلک دونه مرمر یا جوئیز آتان آدام.
 نوئبه ده بیرینجی نفر.

پالدا Palda فالوده.
 پئسر pesər نیف، تاوان، سقف.

بادیش Badiş بالدیرا گئیلن و
 گوزه مدن دوزه لن بیر جور جوراب کی
 آلتی اولماز.
 بوئی boy زور دئمک. [اوشاقئقی ایله
 منه بوئی دئیر].

بولوش Buluş شومبول.
 بولوخ Bulux شومبول.
 بورغان Burğan چای ایچینده فیزلانان
 سو.

بولاندیریق bulandırırq تورپاقلی سو،
 توز تورپاقلی هاوا.
 تارتان Tartan سفته.

تاپ تاپان Tap tapan اوزونه ئومورتا
 و ئاغ وئورولمامیش ال چوره ئی.
 تاباخ بوئویو Tabax böcüyü
 قره متول و چوخ ئیئین گئدن پئس بیستا.

تپه جک təpəcək ائو دامی، ایچینده
 تندیر اولان دام.

تپه ری təpəri مرمر اوئونوندا مرمر
 گوئده ئه دهنده دئیلیر.
 تونگوله tüngülə بالاجا کوزه.

جره cərə ۛئکه کۆزه، سه نک (اورمودا).

جرده cərdə تالانچی، یۆل کسن.

جرجک cərcək قیرجالا. (فا. خرچنگ)

(اورمودا).

جمیک cəmik ائکیز تائی.

جۆجه گۆزۆ cücə gözü باشماغین

قئیتان کئچیلن گۆزلرینه، وورولان دلیکلی

مئخلار.

جۆرتنه cürtənə بالاجا اوشاق؛

یئیلماز اوشاق.

جولا cola الدهه قازئلمئش دایاز چوخور.

جۆوۆر cüvür سۆیۆدۆن اینجه و

یو موشاق شوۆکه لری کی اونلار ایله سله

تۆخوتارلار.

جوللانی collanı کیفلان (اورمودا)

کۆف (اهرده).

جولایا آتدی Colaya atdı بادام

اؤیناماق اؤیونودور، توفار دیبینده بیر

دایاز جولا قازارلار، بیر نفر جولا باشیندا

دورار و اؤ بیرسی لر باداملارین جولایا

ساری آتارلار. جولایا ایچینه تک دۆشسه،

پئئیسماق Pınısmaq چکیلک، قیراغا

گئتمک، پرهیز ائتمک. [پیس سۆز

دائیشماقدان پئئیسمئیر].

پؤلوی (پؤلۆک) Pölüy (pölük)

نازیک قابئق، شومبولون آرتئق اتی کی

کسدیره نده کسبب آتارلار.

پۆلکه pölkə لوبئایا اؤخشار بیر جور

بیتگی.

پۆشله مک pöşləmək یارئمچئلیق

پیشیرمک، آجی دیل ایله اؤره یی

یاندئیرماق.

پت Pet اؤ کی اؤز سۆزۆنده ثابت قالا.

[اؤزۆ پت دیر / سۆزۆ چئت دیر].

پیچده مک piçəddəmək آغزئنی

باغلاماق.

پیچیدی Piçiddi پیچئلی آغزئ باغلی

بیر زاد.

پیش Piş pişa خئنا چیچگی نین

ئئمئشی (فا. باد رنجوبه) کی اورمودا

(بادرشی) دئیلیر.

جاماکا Camaka تۆکان پئنجره سی.

- جولا باشینداکی ئییه لىز. جوت دوشسه،
بادام سائی قدهر جولایا سالانا
وثرمه لیدیر.
جینقیش cıncıqış دینقیلی. لاپ بالاجا
اوشاق.
چاتداماق Çatdamaq حئیوانلارین
اؤلمه سی. [ایت چاتدادی = ایت اولدو].
چالیشلی سوغان Çalışlı soğan او
دیپ سوغانا دئییلیرکی تزه ئتردن
چئخارداندا بازیگی یوغون اولار. بازیگین
ئیمه ین سوغان.
چوهل çəvəl آیاغی ایری.
چرلمک çərləmək چیلیک آغاج
اویونوندا ترله ئیب یورولماق.
چوققور Çuqqur چوخور.
چوققک çuqqək چوخور.
خره زەن Xərzən کال اوکوزو وورماق
اوچون ساپلی بیر قامچی.
خوزان Xozan اکیلمه میش ئثر.
خیم Xım بونووره، دیوارین پئی.
خینوو Xınov ایسته دیگینین قاباغینا
مانع قوئولماق. (فا. خیط).
داینا Dayna دا، ده. [باخ دای بونه
واخت گلمه کدی دایتنا].
دامبیل Dambıl شومبول.
دهلی - دولو dəli- dolu پول
خرجله مکده پنسیمه ین، دوز سوز
دئمکده قورخما تان.
دومبول dumbul شومبول.
دوققوز قوئما Doqquz qoyma
بوړک قوئما، فیئرئلداقچئلیق.
دینقیلوو پیشوو Dıncılov pişov
دینقیلا دیشوو. (فا. آلا کلنگ).
[دینقیلوو پیشوو محمدی
گنتدی قالایا گله نمدی
چؤلمه یین اتین ئیته نمه دی].
دیزقیراچی dızqıraçqı چوخ گوپ
دئین، گوپ ایله اوژونه گووه نن.
دوموش dümüş دۆرمک. اوشاغا
دئیلین سوز. [چوره یی دوموش توتوم
ئینگین].

دوڭدوبوڭو dodubodu سفنه آدام.
دوڭدوڭ دۈڭدۈ دۈڭدۈ لاپ كۆله آدام، كۆله
بورون. (فا. كوتوله) قوشا چايدا.
دوزالا Duzala زورنا. [دوزالا دۈڭبەك
ايله گلین گتیردی].
دیپ Dib باکیره لیک. [قیز گۆئیدن یئره
آتیلسا دیبی تۆكۆلر].
دینگ آلان دینگ Ding alan ding
دیک دیک یتریمک.
زۈبۈن zıbın قادین دونو.
زینگیتە zingiltə سالخیمدان چوڭ
کیچیک اوزۆم بیرلیگی.
زۈوڭگش züvgeş (زۈوڭگج) چوڭ
صاف یئر، بوز دۈنموش یئر.
سەھین Sehin ساخسیءدان دۈزەلن بیر
آغزی گئن قاب کی ایچینده قورود
ازەرلر.
سسی Sesi ایکی قولپلو موشاردان
خیردا ییخچی.
سوماخ پالان Sumax palan دیبی
دلیک-دلیک اولان قاب، کی دۈڭوڭ

یۇخسا باشقا زادلاری اۆنونلا سۆزەرلر.
سۆزگج.
سۈننت له مک sünnetlmak اوشاغین
شومبولون کسدریمک.
شپیک şepik آفاق آلتی باشماق. (فا.
دمپایی).
شۈوقریب şovqərib سۈوخا، آندیرا،
میراث.
شولاتدماق Şulatdamaq بیر ایشی
دیقتسیزجه گۆرمک.
شیشەلنمک şişələnmək گۆوهنمک،
قازیلانماق.
فلک fələk یۇخسوللاشمیش آدام. ایپی
قیریق.
فیندی findı کۆله بوئی ایت.
قالین qalın اوزۆنه یومورتا وورولموش
ال چۆرهئی.
قاراینتە qarayeltə چیلیک آغاج
اۆیونوندا بیر ترمین دیر کی اودوزمویان
آدام او درجهیه یئتیشیر.

قېغان یا قېنغان qinğan. کی پانج ایلک و
قېغان سوڭ و آخیرینجی آنلامیندادیر.
[پانجام: نوؤبهده بیرینجی آدامام.
قېغانام: نوؤبهده آخیرینجی آدامام].
قېلینتی qılıftı مکیر باز.
قیرجالا Qırcala جرجک. (فا.
خرچنگ).
قیرجین qırcın بیر- بیرینه دؤلاشان
باش تۆکلری. باخ: سۆزلۆک قیرچین.
کالچا Kalça بیر یشاید کال.
کاندال Kandal چای ایچینده ان درین
یئر.
کهنگ kəhəng بوددا یوخسا، دال
بوؤوردده شیشمیش دامار.
کولا Kola باغ- باغچا ایچینده تیکیلن
دام، چارداخ.
کۆله بیرین külə birin دۆدۆ، لاپ
کۆله کیشی یا قادین.
کۆپ سالماق Küp salmaq سوئیوق
دینده کۆرهیه ایستیکان سالماق.

قارا قاپساق Qara qapsaq کند
آدیءدیر کی شاه زامانی چئوریلیب
قره قصاب دئییلیر. بو سۆز تۆرک
تایغالاریندان بیر دیر کی قارا پاپاقلار
ایله سولدوزا گلیب و بو یئردده
یئرلشیب دیلر.
قازدیر Qazdır هیرسیله باشقاسینا
دئییلن سۆز دۆر. رد اول. [گۆزۆمون
قاباغیندان قازدیر او طرفه، جهنم اول
گنت].
قرراه qərrah اؤککم، مغرور.
قلمه قوزان qələməquzan خوخو،
بیس هئیتلی مؤوجود.
قپ qəp (قلب) باشقاسینا فایدا
یئتیرمه ن آدام، ضرر یئتیره ن آدام.
قورباغا جاماگی Qurbağa camağı
یؤسون.
قوجاق قوشو Qucaq quşu قوجاغا
اؤرگه ن اوشاق.
قېغان qığan مرمیر اؤیونوندا، ایکی
تئرمین وار بیر پانج panc و او بیرسی

گۆنەوند *günəvənd* گۆن ساچان طرف.

گۆنەوت *günəvət* باخ: سۆزلۆک: گۆنەوژ.

لاپیتقا *lapıtqa* یۆنگۆل و باغدا ایشلەنن بئل.

لۆلۆک *lülük* کئتری یوخسا آفتافا لۆلەسی.

مالاغان *Malağan* قیلینجا اوخشار و اوزون ساپلی بوغدا بیچمک اوچون بیروسیله.

موغاببا *Muğabba* گلینجک. (قوشا چایدا).

مرمر *mərmər* گیرده و بالاجا بیر وسیله کی دئیغیرلاتماق ایله اونونلا اوینارلار.

متدیم - متدیم دائیشماق *mətdim*
mətdim danışmaq اوژ یاشیندان یوخاری دائیشماق. [اوشاق متدیم- متدیم دائیشیر].

ویزماق *vizmaq* گیزلینجه بیر زادی کیمسه دن اوغورلاماق. (فا. کئش رفتن).

کۆز آغانج *Köz ağanc* کۆز آغاج، بیر جوړ اوینودور، «هاکی» کیمی (فا. چوگان بازی).

کیلکه صابین *Kilkə sabın* ایشلنمیش صابین لاپ آرجانا قالمیش.

کیپ *Kip* قین. [بیر بامباچا ووردوم بوینو کیپنه کئچدی].

گالا *Gala* گل آئین مؤخفیی. [گالا بو آلمانئ یی].

گۆرۆم *gürüm* آغزی قاپاقلی، یتکه قاب، گۆیۆم ده دئییلیر.

گیزلەنن پانج *gizlənənpənc* اوشاقلار ایچینده بیر اوینودور کی بیری گۆزۆنۆ یومار و قالانلار گیزلەنەرلر. گۆزۆنۆ یومان دوردوغو یتری قورویار کیمسه نی توتسا، توتولان، گۆزۆنۆ یوموب و اوین داوام تاپار. اهرده شوعبه دئییلیر.

گیزلین گنجه *Qizlin gecə* او گنجه یه دئییلیرکی قیز گلین گئندن سونرا ایلک دونه آتاسی ائوینه قوناق گلیر.

هه به *həbə* (قوشا چایدا) مه یه، مگر.
هۆددۆلۆم *Hüddülüm* ده یرسیز آدام.
یاوا *yava* یاواش. [ایشله مکده الی چوخ
یاوادیر].
یاوئماق *Yavımaq* عادت ائله مک.
یانقاخ *Yanqax* یاناق، یاناغی [یاناق
رنگلی]. (چهره ای.فا.صورتی).
هۆل *vul* چرخ، روزیگار.
هوققوش *hoqquş* ائششه ئی ساخلاماق
اۆچۆن دئیلن سۆز. هوش دا دئیلیر.
هۆزو *hozu* ائششک، سۆیۆش اۆچۆن
باشقاسینا دئیلن سۆز.
هولالاماق *holalamaq* آیق آلتیندا
ازمک.
هۆنۆل *hövül* تله سیک.

آتالار سوۋو

زىنجان

توپلايان: ئىرىيا بىخىشى

- بابا اولمادى، وئال اولدو.
- بابا دائى مېنىمكىن، دائى بابانى مېنىر!!!
(دائى=دائىچا).
- بابام او، اوزده، ساققاللى بو اوزوده.
- باباينا همدم گلمز، گلنده بوئور
اغرىسى.
- بابلى بابى ايلن، مورچاللىق قابى ايلن.
- باجاناق، باجاناغى گورنده قاشىنار.
- باج قاچار، باجدار آلا.
- باجى، باجىنى، ساچ اوزون؛ قارداش،
قارداشى قىچ اوزون گورنمەز.
- باجىن اولسون باجى، سوۋ چوخ،
واخت يوۋخ.
- باخت اولسا باشدا، قوزودا بيتر، نه
ياشدا.
- باخت دۋنده، بورنون سوئو گوۋزه
دامار.
- باختىمىن قارالغىندان، شىكر اكديم
دوز اولدو، ئاي گوۋو گنتىمىم حماما بالتا
كسىم بوز اولدو.
- باختىنا تىپىك آتىر.
- باخدىن ئارن، ياردئىيل، تركىن قىلماق
عار دئىيل.
- باخما! ايندى اولموشوق كۈله سوپورگه.
- باددان گلن، بادا گندر.
- بار اولونجاق، يار اول.
- بارلى آغاچا داش آتارلار.
- بارلى آغاچىن باشىنا دۋلارلار.
- بارماق ايله آچىلان دۋئونو، ديشه
سالمازلار.
- بارماق- بارماق اولغورلايان، چۈمچە -
چۈمچە اولغورلادار.
- بارماق حىسابى وئىر.
- بازار باققالسىز اولماز، باغ چاققالسىز.
- بازارا پولسوز گئدن، گورا ايمانسىز
گندر.
- بازاردا ايت قولاغى كسىمك اولماز.
- بازاردا چورك چوخ اولار، بازاردا دا
يوۋخ يوۋخ اولار.
- باش اغرىئاندا، آلاھ يادا دۋشر.
- باشى الحد داشىنا دىمە ئىب.
- باش اولاسان، لاپ سوغان باشى.
- باش ايله دىب بىر اولماز.
- باشدا اوتوران، بى اولماز.
- باشدان گلندى، آناقدان ئالئىن.
- باش وئر، سوۋ وئرمە.

- باشی آياغئنا سلام وئرير.
 - باشی باش ائدن آياقدی، آياغی آياغ
 ائده داياقدی.
 - باشی پالچیق ئینی گۆلدورور.
 - باشی چيخیر؛ چيئين لری قويمور.
 - باشی داشا ديمه يينجه، آينيماز.
 - باشی کسيليب، قانی ايچه ريسينه گئدير.
 - باشی گوتونه آغئرئير.
 - باشی گورا، تيره تير.
 - باشی گيريب گوتونه.
 - باشيمدانا، آرتيقدی.
 - باشی مؤومين دی، ديبی کافير.
 - باشيمزدا، قحبه قاخينجی اولدو.
 - باشينا ايش گلن، بيليجی اولور.
 - باشينا بوئرک قوئان، گرک بوئرکونه
 ياراشيغی اولسون.
 - باشينا قارقا قونوب.
 - باشين بوئيوگۆ دؤولتدی، آياغين
 بوئيوگۆ نيکبتدی.
 - باشيندا بير تۆک اولانديم.
 - باشين قاتيب باشلارا.
 - باشين قاتيقلائييب، ايت قاباغينا قويمما.
 - باشين ناشی دله گه چالديرئين، پامبيغی
 جيبينده اولار.
 - باشين يئکه سی نئعمتدی، آياغين
 يئکه سی نيکبتدی.
 - باشيئين آغليغينا باخما، اوره گينين
 قاراليغينا باخ.
 - باش يولداشی آز، آش يولداشی چوخ.
 - باشی يارئلان، عرضه نه گئدر.
- باغ آلما، باغلاناسان، آل - وئر ائله
 ياغلاناسان.
 - باغدا گۆله، باخارلار.
 - باغ صاحب باغا قئيئير، باغبان
 مئيه سينه يوخ.
 - باغلی سوفرئين بير عئيبي وار، آچيق
 سوفرئين مين عئيبي.
 - باققال اولونون بورجون ديري يه
 يۆکلير.
 - باققال داشدان کسر، جين کيشميش دن.
 - باکيدا قازان، تيفيلده خرج ائله.
 - بالا ايسته ين، بالا (بالا) سينا گره ک
 دؤزه.
 - بالا بادام دی، بالاسی بادام ايچی.
 - بالا، بال دادی، بالا آدام آلدادی،
 شيريني، شيرين اولار، آجی سئدا بال
 دادی.
 - بالا قازان تئز جوشار، جيئرتدان قوزلار
 تئز جوشار.
 - بالالی ائو بازاردی، بالاسيز ائو مزاردی.
 - بالالی، بال يئمز.
 - بالتا چالائين يائيندا دور، ننه نی آلائين
 يائيندا دورما.
 - بالتا ديمه ين يئر، باغ اولماز.
 - بالتا گورمه ين باغ، آباد اولماز.
 - بالتا يئمه ميش آغاج يوخدور.
 - بالچی بال يئمز.
 - بالدیز، چووالدوز.
 - بالدیزيم، چووالدیزيم، هر دن گلر باتار
 گئدر.

- بائىغى ھاچان سودان دوتسان، تازادى.
 - بائىق بائىغى اوتماسا، دريائى بائىق دوتار.
 - بائىقدان بوئىوك، خالىقدى.
 - بائىق گوئىلو چكەنين، گوئو سودا اولار.
 - بائىن ئىممەمىش، بالاسىن چكىرىك.
 - بال يىين بلاسىندا چكەر.
 - بامادور كىمىن قاينايىب، بوغا چىخدى.
 - باھالىقدا چورگىن ئىلىك دوران، اوجوزلوقدا ئالقىز قالار.
 - بايات چورك، ات گىرر، بايات سو، درد گىرر.
 - بايرامدا سئويندە اولار، دويونندە.
 - بايراما ال وئرمەين پالتار، مینار باشىنا ياراشار.
 - بايقوش خارابادا بانلار.
 - بىش بارماغىن بىشى دە بىر اولماز.
 - بىش تومن وئردىم قەمە، بس نەمە.
 - بىش قىران آل، ايت باشى كس، اللى تومن كىفغارە وئر.
 - بئله اوتوران ارواددان، اوغول اولماز.
 - بئله ائله، نە شىش يانسىن نە كاباب.
 - بئله بىلىر، خىرس دە، بىركدە خودادى.
 - بئله جىرگىنان تاماق گوئورسون.
 - بئله قورخور، جىن دمىردن قورخان كىمى.
 - بئله قورخورسان پىشىكدن، نىه چىخىرسان دئشىكدن؟
 - بئله كى سن چىزىرسن، گوئون ھىچ تومان گوئورمز.
 - بئله ياپىشىر، ايتە داش ياپىشان كىمىن.
 - بئله ئىردە اوتور، قالىخما ياسان.
 - بئله ئىردە ياتماز، آلتىنا سو چىخسىن.
 - بئله ئىردە ياتماز، آلتىنا شە چىخا.
 - بئى بازارى يوخدو.
 - بختىن ياتسا، قوھوم قارداش ياد اولار، بختىن دورسا يادلار قوھوم قارداشدى.
 - بخت اوستە اوتوران، تخت اوستە اوتورار.
 - بختىنى قوزدا، اوغولدا، قىزدا سىنا.
 - بدەنىندە عزرائىل توکو وار.
 - بركدە ائلىن پىسى، گنە دائىما دايقدى.
 - برکه، بوشا دوشمە يىب.
 - برک ئىرە ايشەمە يىب، قايىدىب اوز- گووزونە سىچرايا.
 - برەنى بندە وئرىب.
 - بزازا بازاردا ساللان، مىسگرە بازاردا اوستور.
 - بسله آرئىنى، گووزون گوورسون سارئىنى.
 - بسم الله سىز توخوم دو.
 - بسم الله سىز توخوم، كوئندلم چىخار.
 - بلادان قاچان، بلايە دوشر.
 - بلالى باشدان، بلا آزالماز.
 - بلدسىز يولا چىخان، يولون آزار.
 - بلکەنى اكدىك گووهرەمدى.
 - بندە، بندە، نە ائىلر؟ آلاھ گوزدن سالماسا.
 - بو آرشىنا بئر وئرمز.

- بو ائششەگە پالان تاپىلماز.
- بو اۆرەك ايله، گىت توپچو يازىل.
- بو باشا بو بۇرك آنجاق.
- بو باشدا قىزارماق، اۇباشدا بۇزارماقدان ياخشىدى.
- بو بايرام پىلوۋ، اۇ بايرام پىلوۋ.
- بو بىزدن تومان چىخماز.
- بو تولوغون كرەسى چىخماز.
- بو جانكى مىندن چىخاجاق، قوئى تىز چىخسىن.
- بوخچاداكى اگنىمدە، طاباخچاداكى قارىمدا.
- بوداق ائىلدى، بارى درىلدى.
- بو دىركدن، اۇدىرەگە فرجدى.
- بۇرچدان قۇرخان قاپسىن گىن آچماز.
- بۇرچ قالدۇقچا اوزانار.
- بۇرچو وئىرسن قورتولور، ئۇلو گىندرسن قورتولور.
- بوردا مىنى قۇيۇب تۇۋلەدە ائششەگى آختارۇر.
- بوردا وئىرۇر (ۋورور) قىلىنچى، باغداد دا، اۇتار اوجو.
- بوردا ئىتب، اۇردا سىچىر.
- بۇرك دىئىلم، باشدان باشا قۇيولام.
- بۇركچۇنۇن بۇركۇ، كۆرۈكچۇنۇن كۆرۈكۇ اۇلماز.
- بۇركۇ اىستى، سۇيوقا قۇيمايىبلار.
- بۇركۇن، باشى لىچكىلى باشىنا.
- بۇركۇن يان- پۇرتۇ قۇي.
- بورونو دوتورسان، جانى چىخىر.
- بوز اۆستە يازى يازمازلار.
- بۇستانا دادانان ائششەگىن، نە قولاغى اۇلار، نە قۇيروغو.
- بۇستانچى پۇختك، شىشىر.
- بو سۇزدن قان قۇخوسو گلير.
- بو سۇيوقدا، ايتى قۇوالاسان قالاخدان ائشىگە چىخماز.
- بۇش ائششك، يۇرقا گىدر.
- بۇش دوتان برک كسر.
- بۇش سوفرانى دۇلا ايتىن بۇتونا.
- بۇش سوفرانىن دوعاسى اۇلماز.
- بۇش مجمعه دن، گۇل چكىر.
- بوشورسان (بوشاىئىرسان)، نەدن سۇز قۇشورسان؟
- بۇغاز، بۇيدان آشاغىدى.
- بۇغاز ئىدىگىن اىستەمز، گۇز گۇردۇگۇن اىستەر.
- بۇغازى داش دلير.
- بۇغازىنا، امە كۇمەجى باغلايىم.
- (امەكۇمەجى: بىر جۇر علف).
- بۇغازىنا، قوش قۇيروغو چىخسىن.
- بوغدا اۇلمايان ئىردە، آرپانى گۇزە قۇتارلار.
- بوغدا چۇرەگىن ئۇخ، بوغدا دىلىن اۇلسون.
- بوغدا سۇنبۇل وئرمەيە (وئرمەسە) سۇتۇ چىخماز.
- بوغدام وادىئە، انبارا تۇكۇنچە، اۇغلام وادىئە دارلىغا دۇشۇنچە.
- بو قارا، اۇ قارالارا بنزەمز.

- بوغدا ئىتب، بئھىشتدن چىخدى.
- بو قولاقدان آلير، او قولاقدان چىخاردير.
- بو قىچى، بو ساققال.
- بو كىچەدن سەنە بۇرك چىخماز.
- بو كولاتانى، گۆز ياشى ايله، بورون فېرتىغى ايله، باغلامىشام.
- بو گۆزدە دانا، جۆتە گىتمز.
- بو گۆزۈن، او گۆزە خىيرى يۇخ.
- بو گۆن دۆنيادى، سحر آخىرت.
- بو گۆن مەنە دىر، صاباح سەنە.
- بو گۆنۈن ايشىن، صاباحا قۇيما.
- بۆلبۈل بوردان ھارا گىئەجك، دنى يانىندا، سوئو يانىندا.
- بۆلبۈلر، چەچە وئىردى (ووردو) قارقالار دئدى، مەندە، مەندە.
- بۆلبۈلە قىزىل قفسدن، كۆل دىبى خوش اولار.
- بولاغا سو تۆكمك ايله، بولاق اولماز.
- بولاماج دلەتە قالار. (دلە بوغاز).
- بولاندئىماسان، دورالماز.
- بولانماسا، دورالماز.
- بو مەنەم، بو مەنەم، قالاتىن يارا گۆندەرىن.
- بونلاردان فاطىئا تومان چىخماز.
- بوئورون قوناقلار، قۇيمايىن او زۆمۈز كۆلر.
- بۇياقچى خانانا كۆپۈ دئىل باسئب چىخارداسان.
- بۇئو آلچاغئىن، يارئسى ئىردە اولار.
- بۇئوك اداما اۆرە كدن، خىدمت ائلمە.
- بۇئوك ادام ھەر ئىردە اوتورسا، ئوخراى باشدى.
- بۇئوك باشئىن، بۇئوك بلاسى اولار.
- بۇئوك كىچىكە كىچىك ليگىن بىلمز.
- بۇئوك سو تۆكر، كىچىك سورۇشر.
- بۇئوك سۆزۈنە باخمايان، بۇئۆرە- بۇئۆرە قالار.
- بۇئون خام بئزە دوتوم!
- بىئ ائوئىندن كۆت گلدى، دالئجا بىر ايت گلدى.
- بىئ ايله بوستان اكەنىن تاغئ چىيىندە چىخار.
- بىت گلە بىرەنى مەنە، سەندە مەنى.
- بىچەنىن اوزۇن، تىكن آغاردار.
- بىچىن چىنىن سۇقاتىئ مورچالئقدىئ
- بى حىئا، سلام وئر سوئوش.
- بىر آج قودورار، بىر چىلپاق.
- بىئ دئمەگىن ندىن دىر، بىنمە دىگىن ندىن دىر؟
- بىر آرخذان كى سو گلدى، اومود وئردئىر بىردە گلە.
- بىر آز وئرايدى ايرىندن، آزدا قارئىشدىئ بىرىندن.
- بىر آغاجئىن آلتئىندا، مەنى گۆلگە لەنر.
- بىر ائودن اىكى چىخدىئ بىرىن كس آت.
- بىر ال ايله اىكى قارئىز دوتماق اولماز!
- بىر الى دالئىنادىئ، بىر الى قاباغئىندا.

- بىر اوجوز آلان معطلدى، بىر باھا ساتان.
- بىر ايت بىر سۆرۈپە بسدى.
- بىر ايش گۆر دۈستون آغلادىب، دۈشمانى سۆيىندىرمە.
- بىر ايشى قورتارمايىنجا، بىرىنى باشلاما.
- بىر ايلانا، بىر خانانا، بىل باغلاما.
- بىر ايل ئىء تره چۆرك، بىر عۆمۆر ئىء تره چۆرك.
- بىر اينه گىن بىزۈۋودو.
- بىر اينه، اۈزۈنە باتىر، بىر چوۋالدوز اۈزگه يە.
- بىر باتمان ات، مین بىر ايكى عىبىي اۈرتىر.
- بىر باتمان بال ايله اوتماق اۈلمور.
- بىر باشىمدى، قىرخ ال - آغاجلى.
- بىر باشى ۋار، مین اۈيناشى.
- بىر بىلە، قاقچىسان هارانى دوتوبسان؟
- بىر بىلە، يىبسن، هانى قویروغون؟
- بىر بىر وئىرین (ۋورون) گۆرۆم هانسى الدە اۈلمەلىم.
- بىر تىكە، بىر داغ آشیرىر.
- بىر تىكە چۆرەك اۈۋسانانا دۈشۈب.
- بىر چوخام ۋار آتارام، هاردا اۈلسا ياتارام.
- بىر چۈخدان قالار، بىر آزدان.
- بىر چۆرك ئىء، بىرىن باشىنا دۈلاندىر.
- بىر خاطىر، ايكى خاطىر، اۈچۈنچۈدە سىچ باتىر.
- بىر چىراق كى حاقدان يانا، ياغ پىلتەنى ئىئله ئىر.
- بىر خالوار پولوم اۈلونجاق، ميثقالجاق شانسىم اۈلسون.
- بىر دانا بىر ناخىرى پۇخلار.
- بىر داش آلتدان قۈى، بىر داش اۈستدن.
- بىر دئىر، مین گۆلۈر.
- بىر دىسمالا گۆرە، بىر قىصرەنى اۈدا چكىر.
- بىر دىرە باغا گلرسن قۇدوق، چاغاللا دررسن قۇدوق، حسين ۋە الله دا ئۇخ.
- بىر دىنە قارا تۇيۇق سۆتۈن سنه گتىرمىشم.
- بىر زامان جۆت جۆت، جۆتە قۇشاردۇق، ايندى ندىن تايلاشماغا عاجىزىك؟
- بىر سوباي اۈغلان، بىر مېتىل ئۇرقان.
- بىر عۆمۆردۆ سۆمۆك سىندىرمىشم.
- بىر قانادلى قوش، اوچماز.
- بىر قۇيۇب، مین گۆتۆرەسن.
- بىر قىران پول قازانمىشم، قندە وئىرم؟ چاينا وئىرم؟ آروادا تومانا وئىرم؟
- آخىرتدە ايماننا وئىرم.
- بىر قىران وئىردىم دىندىردىم، بىش قىران وئىرم ال چك.
- بىر قىرانى، اۈزۈندىن حىيالىدى.
- بىر كندە ايكى خۇروز بانلاماز!
- بىر گىجە، مین گىجە اۈلماز.
- بىر گىجە نىن اۈغروسو بىلەنى، مین ايلین ماللاسى بىلمز.

- بىر گىجەن قىبەسى، اۆن ايل لىك
ماللادان چۆخ بىلر.
- بىر گۆزۆ آنا باخىر، بىرى چاينا.
- بىر گۆل ايلن باھار اولماز.
- بىر گۆن درتدى، بىر گۆن اولۆم.
- بىر گۆنۆن شاھلىغىدا، شاھلىقىدى.
- بىر نامازسىزدان اۆترو مچىدىن قاپسى
باغلانماز.
- بىرە بئش دىر، قابىرقاينا، داش.
- بىرى اۆد اولسا، بىرى سو اولار.
- بىرى، بىرىنى ائوۋە قوئىمور، دئىير آتئىمى
ھاردا باغلايئىم؟
- بىرى اۆلدۆ، بىرى مئىندار اۆلدۆ، بىرى
آلاھئىن بلاسيئا دوچار اۆلدۆ.
- بىرى بىرىنىن گۆتۆنە آغاج قوئوردۆ،
بىرى دئىيردى شاققىلتئىسى ھايانان گلير؟
- بىرى بىلمەين، مېنى دە بىلمز.
- بىرىن بىلىرسن، بىرىن يۇخ.
- بىرىن گۆرنە، بىر جۆر، مېنى گۆرنە
مېن جۆر آغلايئىر.
- بىرىنە دئىيلر، بوئىنونا ايپ سائىب
دولاندىئىرام، دئىدى سىندە من ن
دولاناجاقسان!
- بىرىنە دئىيلر سىچئىم دەن آجىندان
اولن آغزئىنا، دئىدى وارئىندى ئىمەدى؟
- بىرىن ياندىئىر، بىرىن قاندىئىر.
- بىرىنى كندە قوئىموردولار، كدخدائىن
ائوئىن خبر آئىردى.
- بىرى ياتسا، بىرى قالخار.
- بىر ئىمىرم دن قورخ، بىر گئدىرم دن.
- بى شوغور اوشاق، گئدر يول اۆستە
ايشر.
- بىغدى، پاپاق.
- بى قئىرتە، قئىرت ال وئىرنە، داغى داغ
اۆستە قوئار.
- بىلدىر شىللاق آتئىردىن، بو ايل
دېشلەيىرسن.
- بىلدىگىنچە چكەسن!
- بى لاللىدى، نۆكر قانا بلشدى.
- بىلەنە، بىر تىكە، بىلمەنە خانلىق
باغئىنن آغاجلارئ.
- بىز اۇغرو اۆلدوق، آيدىن ئىق اۆلدۆ.
- بىزدن ال چك، ھر كسە ياپئىشىرسان،
ياپئىش.
- بىز صىغەدن اۆلموشوق، سن كىبن دن.
- بىزىم قاپئىدان گئچمز.
- بىز قاتئىل اۆلدوق قازا، قاز اۆزۆن
قوئىدو نازا.
- بىز گئتىدىك اۇغورلۇغا، دۆشدۆ آى
ايشئىغئىنا.
- بىزۆولودا ساغمئىشام، بىزۆوسوزدا.
- بىزە گلن، بىزە بنزر.
- بىزىم گلن، بىزدن قاچار، اۆزۆن
دوتوب، گۆتۆن آچار.
- بىزە گلن يارئىار، بىزدن گئدن قارئىار.

آتالار سۆزۈ

توپلايان: بخشعلی مرادی

موغان

- سو مئىمونون بوغازىنا چاتاندا،
بالاسىن آلاز اناغى (آناغى) آلتىنا.
- قونشوم، قونشو اولسنىدى
(اولسايدى)، كۆر قىزىم اره گندهردى.
- گزن اناغا (آناغا) داش ده ئىر.
- كاسىيىن بىر آتى وار، اوڭدا آيغىر.
- آت دا گنتدى، مئىخ دا.
- آدىن توت، قولاغىن بور.
- آراخ - واراخ ائله مك.
- آغرىماز باشىنا، دوز باغلا ئىر.
- اوڭت (اوڭد) اولسا هارائى
ياندىراچاق، سو اولسا هارائى
سۇندۇرە جك.
- اوڭون اولچوب، اوڭون بىچىرسن.
- اولوسو اولن آوتىندى، اولوسو
اولمۆين (اولمه ين) يوخ.
- اوڭوز اوڭونە كۆرۆشە اكنده، قارىئنا
سانجى دۇلار.
- ايت مۇتالدىن ال چكدى، مۇتال
ايتدن ال چكمه دى.
- ايئنه باسماغا ئىر يۇخدو.
- باشى اهلەت داشىنا دىمك.
- باشىنا گلن باشماخچى اولار.
- تولا ايتدن ده مئىنداردى (نجىسدىر).
- دنيزه گنتدىم، قورويا چىخدى.

بیلدیرش

«اٹل دیلی و ادبیتاتی» گلن سائیءدان؛ آذر
آیئندا یائیلاجاق «آذری» درگی سینین بیر
بوئلومو اولاراق نشر اولاجاق؛ لاکین اوئز سیئرا
سائیئی ساخلا یاجاق دئر.

معجزون معنوی خزینہ سیندہ پول و احدیدی

م. نقابی

ایختصاری علامتیر

غ.م.ا. ۱۳۲۴هـ. غلام محمدلی (ششگلانی) تبریزده نشر اولونان «میرزه علی معجز» سچیلیمیش اثرلری، ۲۵۲ص.	غ.م.ا. ۱.
۱۳۳۲هـ حسین بریانی طرفیندن تهراندا نشر اولونان «مرحوم میرزا علی معجزون سچیلیمیش اثرلری» ۷۸ص.	بریانی.
گۆیا ۱۳۳۸هـ محمود سعادت طرفیندن تبریزده نشر اولونان «قسمت دوم، کلیات دیوان معجز» ۱۰۴ص.	م. س.
۱۳۵۷هـ تهراندا اؤفسئت و تبریزده ساتیلان «میرزا علی معجز شبستری- تازا تاپیلان شعرلر» ۲۰۱ص. (نشر بهروز- تبریز).	بهروز.
۱۳۵۸هـ اوستاد یحیی شیدا طرفیندن تبریزده نشر اولونان «شبسترلی میرزه علی معجزون تازا و چاپ اولمامیش اثرلری» اؤچونجو جیلده ۲۲۹ص.	شیدا.
۱۹۸۲میلادی ده باکیءدا کیریل حرفلریله چاپ اولان «میرزه علی معجز- اثرلری» ۳۵۰ص. (یازیچی نشریناتی).	غ. م. ۲.

آغ قیران: گۆمۆش بیر قیرانلیق، بیر قیران ۲۰ شاھی و مین بیستی
مۆعادیلی دیر.

بئیت: سائاندا پونزاسینا آلتی «آغ قیران» قندین،

قوهون کیمی جئرئئر غوصه دن دابان گونده. (غ.م.ا. ص ۲۱۸)

آقچا- آقچه: چوخ دیرسیز پول، واختیله عثمانلی اولکه سینده مۆتداویل اولان

بیر کیچیک گۆمۆش سبکه پول کی ۵۰۰ قوروش قارشئئغی ایدی.

بئیت: بو قدهر کاغاذ قارالتدین، دیمه دی بیر آقچئئا.

آنلادین بیلدین کی، هئچکس باخمائئر پیس ناخچئئا.

آلتون- آلتین- قیزئل: (غ.م.ا. ص ۱۷۹)

بئیت: هر گۆن اون بئش دفعه شاگردی دایانئر قاپونیا،

سسلیری: آئی کربلائی! «بئش مین» آلتون، وئرگوراخ. (م.س. ص ۱۸)

اشرفی: بیر نوؤ قیزئل. آغئرئئغی ۳/۴۵ گیرم دیر.

بئیت: ایهاالناس جیفه الدنیا، دوهزاری و اشرفی و ریال (م.س. ص ۱۰۰)

اؤچ مین آلتی شاهئی: ۳ قیران ۳۰ دینار برابری دیر، کئچمیشده قیران ئئرینه

مین رقمین ایشله دیردیلهر، چۆنکی هر قیران ایگیرمی شاهئی و هر شاهئی اللی

بیستی ایدی و بئله لیکله بیر قیران مین بیستی حئساب اولوردو، هله ده فارسئی دپلینده

«دوهزاری- پنجهزاری رقمی» رایج دیر. و بیستی «میس» دن باسئلمئش فیلیزی

پول ایدی. شاهلا باش باشا قوئان ناغئل خوروزو بئله دئئیر: بیر بیستی تاپمئشام

قوققولوقو!

بئیت: دئدیم آخر: منده، ائی شمر بداختر

اونا وئر میشدیم اؤچ مین آلتی شاهئی. (بهروز ص ۱۳)

اون شاهئی: اللی دینار مۆعادیلی فیلیزی پول.

بئیت: وئرندە «اۋن شاهی» بیر زره چایه، ائی معجز،

دئیرهم اینگیلیسه اللی مین یامان گۆندە! (غ. م. ا. ص ۲۱۸)
بانقنوت – بانگنوت – بانکنوتا: (روسجا) بانکدان وئرین ائعتیبار سندی.
بئیت: پوزدو صراف ایگیرمی بئش تۆمنه،

قیبله گاها! او بانقنوتلاری. (غ. م. ا. ص ۱۶۴)

پارا – پول: ۱۰۰۲ شمسی دن عثمانلیءا تداۋؤلدە اولموش سیگه، قوروشون

قیرخدا بیر جوزۋؤ. پاران وار گیریش، پاران یوخ سؤرؤش. (آتالارسؤزۋ)
پنابات – پناه آباد – شوشا: گوموش بالاجا سیگه پول، ۵ شاهی مؤعادیلی
اولوب و قیرائین دؤرتدن بیریدیر. نایب السلطنه عباس میرزائین امری ایله «شوشا» دا
باسیلمیشدیر.

بئیت: او حوکم دؤشدؤ سوئا، تارۋپودی ایسلاندى.

او «برگ-ی سبز» ساتیلدی گئنه به ینک پنابات. (شیدا ص ۱۹۲)
پنجهازاری: گوموش بئش قیرانلیق کی قاجاریته لر دؤرۋوندە ضرب
اولموشدو.

بئیت: نه لیره نه منات و نه پنجهازاریم وار.

پیناله وئر منه ساقی، گر ائعتیباریم وار. (غ. م. ا. ص ۱۰۵)

تنبل: کئچمیشده میس دن ضرب اولونموش دیه ری آز رایج پول ایدی.

بئیت: ایگیرمی آتدی جییم گورمه تیبیدی بیر تنبل.

سالیبدی قوصه و قم بوینوما طناب اولورم. (غ. م. ا. ص ۲۳۷)

جوتلوک: ایکی قیرانلیق سیگه پول، کئچمیشده خاتیملا سیگه پوللاری

بیر-بیرینه لئحیم لتدیریب و زینت عونوانیندا ایستیفاده ائده ردیلر.

- بئیت: لوطف ائیله ایکی جوتلوک، أمما لوحومسوز اولسون
چونکی لوحوملو پولو المئر عطار ایلاهی! (م. س. ص. ۷۸)
- چرهک: دؤرتده بیر، کئچمیشده عثمانلی دؤولتینده گوموش «مجیدیته»نین
دؤرتده بیر دیه رینده اولان بئش قوروش.
- جان کیمی باغریوا باس دیرهم و دیناری داداش! (غ. م. ا. ص. ۱۲۴)
- حبته: دانا، ان آز سیکه پول.
- بئیت: جیبیمده یوخدو بیر حبته
یاغیم یوخ، قوب قورو دبه. (بهروز ص ۳۹)
- خائیم لیره: (ایتا) قیزیل سیکه، عثمانلی لیرهسی، تورکجهده ایسکیناس و
سیکه آدی.
- بئیت: «خائیم لیره» نیته بس گیزله دیر اوزون مندن
سالیب جمال-ی دیلاراسینا نوقاب، اولوره م. (غ. م. ا. ص ۲۳۷)
- دانگ: دیه رسیز پول، دیرهمین ۶ دا بیر اولماق اوزره قدیم بیر اولچودور
(اؤ- مولکده)
- بئیت: خئیلی ارزاندى پنیر و کره و بال و اریک.
(دوه بیر دانگا) و لاکین اله دوشمور دانگ. (بهروز ص ۱۹۵)
- دیرهم: یونان «دراخما» سیندان اخذ اولونموش پول آدی و اغیرلیق اولچوسو.
بئیت: ائیله یین آگاه «رسول» اومتین
جیبده گرهک دیرهم و دینار اوللا. (غ. م. ۲ ص ۷۲)
- دوهزاری: ایکی قیرانلیق سیکه پول.
بئیت: منیم یوخدو پولوم، ایا «تارتن»
نه بیر دوهزاری، نه ده بیر تومن. (غ. م. ۲ ص ۱۳۱)

دینار: (ایتا) دئنارئون. قیزیل لیره نین دؤرتده بیرى اولان سیگه آدی، کئچمیشده، ایراندا مین دینار بیر قیران موعادیلی اولوب و ایندی ده یۆز دینار بیر ریال برابری دیر.

بئیت: بیر جوائین من دؤنن گؤردؤم جیبینده یۆز تۆمن،

ایندی بیر دیناری یۆخ، باعیث قومار اولسون گرەک. (غ. م. ۲. ص ۴۶)

سیفید و سیناه: آغ و قارا سیگه پول.

بئیت: ال آتیب کیسه نه سیفید و سیناه

ائتدی بذل، راضی قیلدی جانانی. (غ. م. ۲. ص ۲۳۵)

شاهی: پول آدی، بئش دینار موعادیلی. بیر تۆمن ایکی یۆز شاهی دیر.

بئیت: باهادی قیمتی هر بیر زادین گۆنۆ- گۆندن

چکیر بئش آلتی شاهی اوستونه سوغان گۆنده. (غ. م. ۱. ص ۲۱۷)

ایضاح: کئچمیشده کی پوللارین آدی و قارشیلغی: یارئم شاهی- ایکی دینار

یارئم، بیر شاهی- ۵ دینار، یۆز آلتین- ۱۰ دینار، بیر عاباسی یا دؤرد شاهی- ۲۰

دینار، بئش شاهی- ۲۵ دینار پنابات- ۴۰ دینار، اون شاهی- ۵۰ دینار، بیر قیران- یۆز

دینار، بیر تۆمن- ۱۰۰۰ دینار ایدی.

بئیت: یالوارما عبث یئرە خودایه

وئرمز او، یارئم شاهی دوعایه. (شیدا ص ۱۴۰)

صاحبقیران: ناصرالدین شاه زامانیندا باسیلان سیگه پول، صاحبقیران: اولو

پادشاه کی سلطنتی چوخ سورموش اوللا. باخ گیروانکه. (م. س. ص ۲۸)

صنار: یۆز آلتین- ۱۰ دینار موعادیلی خیردا پول آدی.

بئیت: دریر ایندی مؤودن اونو نؤو به نؤو

ساتیر بئش سیرین صنار ارباب- ی کار. (غ. م. ۱. ص ۲۲۸)

عاباسی: باخ: شاہی.

بئیت: انڈین سیماورہ لعنت ہمیشہ، ائیہ تاران

کی خرچی، مصرفی وار هر گۆن اون بیر عاباسی! (غ. م. ۲ ص ۱۷۱)

فولوس: میس سیگه، دیه ری آز اولان پول.

بئیت: گئدیرم چورکدن اوترۆ سحری، چکیر اذانه

بئشی بیر فولوسه دیمز، ساتیئی بیرین قیرانه (غ. م. ۲ ص ۱۵۲)

قایمه: ائعتبارلی سند، قارشیلئیغی تضمین اولونموش وئرقه، کاغاذ پول،

ایسکیناس.

بئیت: اون لیره گۆندرمیشم ماه-ی محرّمده سنه

هم اون آلتی قایمه در ماه-ی شعبان عمقیئی. (بهروز ص ۲۵)

قیپک: کۆپیکا (رو) روس پولو «روبل» ون یۆزده بیر.

بئیت: چوخ یاغیش یاغدی باهارد، دامدا تورپاق قالمادی

بیر قیپک یوخ، بئش تۆمن خرج ایستیری ویرائیئیز. (غ. م. ۱ ص ۱۶۰)

قیران: ریال، ۱۰۰ دینار، قاجارییه و بیرینجی پهلوی دؤورۆنده ۲۴ نۆخود

آغیرلئیغیندا گۆمۆش پول واحیدی ایدی.

بئیت: وئرمه سه سنه، گۆنده بیر قیران، اولماسا آتان، مئهریبان اوغول

دیشلرین چئخارت کلبه تئین ایله، سققلین بوئا، قانیلن اوغول.

(بهروز ص ۹۱)

قره پول: خیردا پول، سیگه.

بئیت: چوره یه وئرمه یه یوخ دیرهم و دیناری، داداش!

قره پولدور کیشی نین قم گۆنۆ قمخواری، داداش! (غ. م. ۱ ص ۱۲۰)

- لیره: لئره، (ایتا) ۱۰۰قوروش دیهرینده اولان تۆرک ایسکیناسی. بیر چوخ اولکه لرین رایج پولو لیره آدیندا دیر.
- بئیت: بش- آلتی دفعه گتسه گلسه دوقتور
دئسه وئر اون لیره، نئیلرسن اوندا. (بهروز ص ۱۰۶)
- لیره-ی زر: عثمانلی دؤولتی نین قیزیل سیگه سی.
بئیت: گر لیره-ی زر، اولماسا وارید بو دیاره
یارب منه کیم قم گونۆ، قمخوار اولاجاقدیر؟ (بهروز ص ۶۶)
- لیره-ی ساری: باخ: لیره-ی زر.
بئیت: وئریرم آیدا اون تومن فایز
یعنی بیر جوفت لیره-ی ساری. (غ. م. ۱ ص ۱۶۴)
- مجدینه - مجدینه: عثمانلی پادشاهی سولطان عبدالمجید دؤورونده رایج
اولان گوموش و قیزیل سیگه آدی.
بئیت: مجدینه ایله، باشینی یارام او داداشین
الته بوسوز حق دیر، ناچار اولاجاقدیر. (بهروز ص ۶۴)
- مته لیک: (یو) پیشیز، دیهری آز و ۱۰ پارا موعادیلی اولان سیگه.
بئیت: نچه موددتدی شیبسترلی اولوب قمله شریک
نه گلن وار نه گئدهن، جییده تاپیلیر مته لیک. (بهروز ص ۱۹۵)
- منات - منات: کئچمیشده روسیه ده هابئله ایندیکی آذربایجان جومهوریسینده
۱۰۰ قپیکه برابر اولان اساس پول واحیدی.
بئیت: اوجالدی قحط و قلا، چئخدی سقف-ی کئیوانه
پس ائتدی نیرخ-ی بادیمجان سؤقوط، میثل-ی منات.
(۱۲۹۶ باهائیغی) (م. س. ص ۴۵)

فۆلكلورون گۆزلردن دۆشمۆش قۇلو

«ايناملار»

حسین - م. گونئىلى

خالق ادىياتى ئىن چىشىدلى قۇللارنى، او جۆملەدن ناغىللار، تاپماجالار، اوخشامالار، گۆلمەجەلر، سۆلچكلر، سۆيلەملر، حىماسى بۇيلار و افسانەوى داستانلار ياناشى بىر چۇخ «ايناملار» دا يارانمىش، گلىشمىش و گلىب بو گۆنۆمۆزه چاتمىشلار.

هر خالقئىن مدنيتى نىن، اۆزلىكلە، خالق ادىياتى ئىن اصل قايناغى او خالقئىن ياشانتىلارنى، دىنى، دۆشۆنجەلرى، آرخادا قۇيموش تارىخى اۆلايلارنى، سۆگى - نىفرتلرى، اومود و قۇرخولارنى اۆلموش، اۆنلارنى فۇرمالاشما و يىتگىنلشمەسىندە ايسە، گۆندەلىك ائحتىياجالارنى، اىقلىمى شرايطى، معىشت و اىقتىسادى دوروملارنى و بو كىمى شئىلرى نىن چۇخ اۆنملى و قاچىشلماز رۇلو اۆلموشدور. بۇنا گۆرەدە هر خالقئىن فۆلكلورونو، او خالقئىن هوويتى و مىللى وارئىغى ئىن سىندلرى آدلاندىرماق اۆنار سىز بىر ايش دگىلدىر؛ ها بئله بىر مىللتى تاتىماق اۆچۆن اۆنون احوال - روحيئەسىنى، ايناملارنى، سۆدىكلرىنى، پىسلەدىكلرىنى، آرخا قۇيدوغو آجىلى - شىرىنلى چاغلارنى اۆنرئىمك، بىر سۆزلە اۆنون فۆلكلورونو دىققەتلە اۆنرئىمك و اينجەلەمك ان ياخشى و اۆنرئىشلى يۇللارنى بىرى دىر.

آرخا يىنئىقلا دئىمك اۆلار كى، جامىعە شۆناسلىق و بىر سىرا «اينسانى عئىملر» (علوم انسانى) ساحەلرىندە تدقیقات آپاران عالیملر، جامیعه لرین

فولکلورلاریندان واز کئچمه مەلی دیرلر؛ زیرا هر خالقین لاپ اینجه و دیقته لایق
اؤزلیکلری او خالقین یارادیجیئیغیندا گیزلنمیشدیر.

طیب، نۆجوم، هندسه، فیزیک، شیمی، ریاضیات و بو کیمی عئلملر
خالقلارین هامئسندان یارارلانمیش، هامی یا ائتگی بوراخمیش، نتیجه ده
عۆمومی لشمیش و دۆنیا خالقلاری ئین هامئسی ئین اولموشدورسا، فولکلور گۆزه
چارپان قدهر اؤزگهلردن تأثیر آلمایئر، اؤز بشیگیندن ده او قدهر اوزاقلاشمائیئر،
بعضن اوزاقلاشیرسا، باشقا خالقلارین ایچینده اؤزونه گرهکن اوغور قازانمائیئر،
گئت- گنده ایتیر- باتیئر، یا دا بوئاسی دیشیلیر و بیر چۆخ اؤزلیکلرینی الدن
وئیریر. باشقا سۆزله دئسک، فولکلورون حیات و یاشامی، مئیدانا گلدیگی موحیط
و اونو یارادان و یئتیشدیرن خالقا نه قدهر وفادار قالدیغیندان آسئلی دیر.

فولکلورون گۆجلو و یا قوللو- بوداقلی اولماسی دا، اونا مالیک اولان
خالقین درین کئچمیشی، آرخادا قویدوغو اولایلارین، ها بئله نؤفوس سایی سئین
آز- چۆخلوغو، یاشادیغی ایقلم و اوندان حاکیم اولان طبیعی و قئیر-ی طبیعی
شرایطی و بو کیمی شئیلرله سئخ باغلی دیر.

درین تاریخیه ائیشلی- یوققوشلو حیات سۆرمۆش و دۆنیائین نسبتن گنیش
ساحه سینده سپه لنمیش تۆرک دیلی خالقلارین بیرى ساپلان، زنگین مدنیتلی
آذربایجان تۆرکلری نین ده اؤزونه یاراشان و تائی آز تاپیلان فولکلورو واردیئرکی،
بو قیساجیق یازیدا اونون بوتۆن قوللاریندان سۆز آچماق و اونلاری اینجه لمک او
یاندان قالسین، اونلارا بیر اۆته ری باخیشا دا مۆمکۆنۆمۆز اولمائیئر. بونا گۆره ده بو
معنوی تیرو تیمیزین باشقا قوللاریندان سۆز آچماغی آیری بیر وقته بوراخیب،
اونون هله بو گۆنه دک، گرهکن قدهر اینجه لنمەن، بلکه ده بیر چۆخ

ضیئالی لاریمئین فیکیرینجه اینجه لنمئی گره کمه ئن و یا گوزدن دوشمه یه محکوم اولان ایناملاردان سوز آچماق ایسته ئیریک.

ایناملار دا خالق ادبیاتی ئین باشقا قوللاری کیمی، خالق یارادیجی ئیغی ئین گورونوشلریندن بیرى و خالقین کئچمیشده ایناندیغی، تاپیندیغی، آرخالاندیغی، اؤمود بسله دیگی، قورخدوغو، طبیعی و قئیر-ی طبیعی قووهرلرین آری- دورو آیناسی و تخمؤل یارادیجی ئیغی ئین محصولودور.

ایناملارین بعضی سی نین حال- حاضیردا منفی رولو اولدوغو و بو گونکو اخلاقی- تربیه وی اولچولریمیزه گلمه دیگینه گوره، اوللاردان بیر یوللوق واز کئچمه مه لی ئیک. یقین کی اوللاری بیر آز قوی- گوتور ائله دیکده، یوخلادیقدا، دوشونجه سوزگیندن کئچیردیکده و آراشدیردیقدا بیلجه ئیک کی، بو کیمی ایناملار اصلینده نه مقصد اوچون یارانمیش و نه کیمی اولایلار اوللارین دیشیلمه سینه و بوگونه دوشمه سینه سبب اولموشدور. ایناملارین دا بعضی سی خالق یارادیجی ئیغی ئین بعضی نومونه لری کیمی بیر خالقین ایچینده گنیش یاتیلپ و خالقین هامیسی ئین یادداشینا کئچیب، بعضی سی ده موعین سببلره گوره یاراندیغی قفسی سیندیرا بیلمه ئیب و اوز بشیگینده یاشامینا داوام ائتمیشدیر.

بو سطرلرین یازاری، اوز دوغما یوردو اولان «مئشین» کندینه یازیب، ۱۳۷۸-نجی ایلده یاتینلادیغی «مئشین» عونوانلی مونوقرافینادا (موتبت و منفی جهتلرینه باخما یاراق) همین کنده ایشله ن ایناملاردان بیر سیراسینی قلمه آلمیشدیر. ایندی بو سطرلرده او کیتابدا آچیقلا نمامی شی وئریلن ایناملارین بیر نئچه سینی گوزدن کئچیره رک، اوللارین نئچه یارانماسی و ایندی نه گونه قالماسی باره ده نظره گلن لردن سوز آچیرئق.

۱- گنجه دیرناق توتماق و گونوز ناغئل دئمک:

گئجه لرین هامئسئندا و گونوزلرده شنبه گونو دئرناق توتمازلار. شنبه گونو دئرناق توتماق بارهده بئله بير سوز سؤئله يرلر:
 - «شنبه گونو دؤنقوز، دؤنقوزلوقو ايله بير موردار توكونوده يئرہ سالماز، قالسئن اينسان كي، اوز ايله اوز دئرناقلارئني توتوب يئرہ سالا!».
 گئجه دئرناق توتماق و گونوز ناغئل دئمك بارهده ايسه بئله بير جومله هامئ تئن ديلينين ازبري دير.

گئجه دئرناق توتانلار، **گونوز ناغئل دئنه نلر!**
بير گون بورا گلنلر، **ايسى كو سوؤ يئينلر.**

بيزه بئله گلير كي، گئجه لرین هامئسئندا و گونوزلرين ايچينده شنبه گونونده دئرناق توتماق ها بئله گونوزلر ناغئل دئمك حئكمتسيز و حئساب- كيتابسئز جاسئنا ياساق اولمايئب، يقين كي بونلارئن هر بيرينين عئلمي ديللي وارئمئش، آنجاق اوزون زامان سورہ سينده او عئلمي دليل و حئكمت ايتيب- باتئب و بو ايجتيماعي قايدا ايشلنهرك، فيكيرلرده و دوشونجهلرده بو گونه كيمي داوام ائتميشدير.

كيم نه بيليركي، ساغلامليغئ قووروماق مقصدى ايله گئجه دئرناق توتماق ياساق ائديلميشدير؛ چونكى قديم دؤورلرده بو گون ايشئغئندان يارارلانديغئمئز چئراقلار يوخودو؛ ها بئله ايندى بئله زحمتسيزجه سينه دئرناقلارى توتان وسيله لرده مئيدانا گلمه ميشدى. نتيجه ده گئجه چاغئ لازئمي قدهر ايشئغئ اولمايان يئرده او قدهر ديققتى اولمايان و بائاغئ وسيله لرله دئرناق توتماق خطرسيز اولما بيلمزدى؛ يعنى يا الينى يارالانار يا دا توتدوغو دئرناغئ ساليب ايتيره و او دئرناق بيرينين ئئمگينه قارئشاراق، ايسته مه دن اونون قارئنا گئدر و اونون خسته لنمه سينه سبب اولار.

ناغىل دٲمك اىسه گٲجه چاغى ئىن دىر. يعنى گٲجه چاغى دىنجلمك وٲ اگلنمه يه، گٲنٲز اىسه اىشله مه يه او يغوندور. گٲنٲز وٲختى بىرى ناغىل دٲمك وٲ ناغىل ائشېتمه يه فېكىر وٲره رسه، اىشىندىن- پشه سىندىن قالار. بونا اساسن آداملارنى گٲنٲز ناغىل دٲمكله وٲخت سووماقدان چكىندىرمك مقصديله، بو اىستگه دىن بو ياسى دا وٲره رك، اونلارنى آخىرتده تاموق (جهنم) كوسووندىن قورخوتماغا چالئشمىشلار.

بىر گٲن بورا گلنلر، اىستى كوسوونى ئىنه نلر.

گٲجه چاغى دىرناق توتماغى ياساق ائدىر، اونو گٲنٲز بوراخىرلارسا، گٲنٲز لردە شنبه گٲنٲ كىمسە دىرناق توتماغا حاقلنى دگىل.

بلكه ده بو كىمى ياساقلق اىسلام دىنى تاثيرىنده فولكلوروموزا كٲچمىشىدىر. چٲنكى جٲمه مٲسلمانلارنى دىنجلمك، اگلنمك وٲ تمىزلنمك گٲنٲ وٲ هامى گرگ بو گٲنده بو كىمى اىشلىرىنى بىتيره رك، شنبه گٲنٲ وار گٲجوٲ ايله اىشله مه يه باشلائا. شنبه گٲنٲ وٲختى الدن وٲرمكدن چكىندىرمك اوچٲن بو اىشى، يعنى بىر شى گٲتىرمك عوضىنه بىر شى الدن وٲرمه يى (نه قدهر دىرناق كىمى دگرسىزده اولسا) بو كىمى مثلرله بىسله مىش وٲ هٲچ نه دن خبرى اولمايان دونقوز باره ده بئله بىر فېكىر سوئله مىشلىر.

۲- اىشلىنىش سوپورگه نى ترسه قوئماق وٲ سوپورگه ايله آدام

وورماق

سوٲز گٲدن مونوقرافىيائىن ايناملار بولومونده سوپورگه نى ترسه (باش- آئاق) قوئماق باره ده بئله بىر ايناما دا راست گللك اولور.

- اىشلىنىش سوپورگه نى ترسه قوئماغىن زىيانى وار، سوپورگه ترسه قوئولان ائودن اولو چىخار وٲ يا او ائوئىن ياخىن آداملارنىندان بىرى اولر.

بو سۆزۆ ایناندیرماق اوچون بئله بیر سۆز ده دئییرلر:

بو کئنده قدیم زامانلار بیر «اؤلۆ یوئان» واریدی. اؤلۆ یوماق پولو ایله ده گۆنۆنۆ کئچیردی. ایش سیز قالمائیم،- دئییه، هر یئرده سۆپۆرگه گۆرسه یدی، گۆتۆرۆب ترسه قوئاردی!

ایندی هامی بیلیرکی، سۆپۆرگه نی ترسه قوئماق هئچ کیمی اۆلدۆرمز؛ آما بو کیمی ایشین نتیجه سی نین اۆلۆمه سبب اۆلماسی مۆمکۆندۆر. یعنی سۆپۆرگه نین یئری سۆپۆرن باشی هئچ و اخت خسته لیک گتیرن میکروبلاردان بۆش اؤلا بیلمز. اؤنو باش- آشاغی قوئدوقدا، میکروبلار و خسته لیک عامیللری تۆز- تۆرپاقلا بیرلیکده آشاغی و سۆپۆرگه نین توتاغینا تۆکۆلر، سؤنرا سۆپۆرگه نین توتاغیندان یائیشیب یئنه ده یئر سۆپۆرمک ایسته نین آدامین الی بولاشیب، الینین واسیطه سیله یئمک یئدیگه، خسته لیک عامیللری اؤنون قارتینا گئدر، اؤنو خسته لندیرر.

شۆبهه شیز کی، قدیم زامانلار دا بیر آدمالار تاپیئیردی کی، گۆزه گۆرۆنمز خسته لیک عامیللرینی تاپیئیردی؛ آما عۆموم خالقی بو کیم شئیلرین اۆلدوغونا ایناندیرا بیلمه ییر، بونا گۆره ده اؤنلاری بئله بیر سۆزلره ایناندیراراق، بیر خسته لیکلردن اوزاقلادیرماغا چالیشییردی.

۳- توت آغاجی اؤدونونو یاندیرماق.

مئشین کیتاییندا قلمه آئینمیش ایناملارین بیر ده توت آغاجی اؤدونونون یاندیرماغی باره ده دیر. بو ایناما گۆره توت آغاجی مۆقددس بیر آغاجدیر. اؤنون اؤدونونو مچیددن باشقا بیر یئرده یاندیرماق گۆناهدیر.

بو سۆزۆ ائشیدنده بئله بیر سؤرغو گلیر: بئله بیر اینامین یارانماسی تین سببی نه اؤلا بیلر؟ بئله بیر سؤرغونون جاوابی بلکه ده بئله بیر سۆز اۆلسون:

- قدیم زامانلاردان، بو کئنده شخصی ائولرئین حیطینده اکیلن توت آغاجلارئ ایستینا اولراق باشقا توت آغاجلارئ کیمسه نین شخصی مالی حئساب اولماز. هر کیم اونو ایستر اوز ئیرینده، ایسترسه ده باشقا و عومومی بیر ئرده اکنده، یالئیز اوزو اوچون دگیل، عوموم خالق اوچون اکیر، یعنی اونون توتوندان ئئنه نلر عوموم خالق دئر و کیمسه بیرینین قاباغئنی آلابلمز.

بنله گورن بعضی گوزو آج آداملاردا اونون مئئوه سی، کولگه سی و یارباغئندان فایدالانماغا قناعت ائتمه ئیر، قول- بوداغئنی دا کسبب آپاریب یاندئرماقدان دا چکینمه ئیرلر. بنله اولدوقدا، ائله یاراماز ایشلرین قاباغئنی آلماق اوچون بنله بیر فیکیری ایره لی سورمک، یعنی توت آغاجئ ئین اودونونو یاندئرماغی گونا سائماق طبیعی دیر. ها بنله عوموم مالی اولان توت آغاجئ قوروسا، اودونو بس کیمسه ئئتیشر سوالئ ئین جاوا ئیندا، اونون، یالئیز عومومی بیر ئرده یعنی مچیدده یاندئرئلما سی ئی گونا هسئز دئیبیلر.

بو نچه اینام باره ده سئله نیلن کیمی، باشقا ایناملار باره ده ده فیکیرلر سئله مک اولار. دئمک اولار، فولکلوریک ایناملارئ آچئقلاماقلا، گوره جه تیک کی، اولارئین هئچ بیرسی ئرسیز و حئسابسئز- کیتابسئز مئیدانا گلمه میشلر.

ایصطیلاحلار

توپلایان: فریدون محمدی	اردبیل - چاناق بولاغ کندی
آیا دئیهر: سن چیخما، قوی من	آچ صاندیغی، توک پامیغی: هر نه وار
چیخیم: چوخ گوزهل دیر.	دائیش.
آی باتینجاق دوئمک: چوخ دوئمک.	آسی داشلیغا سورمک: ساواشماق.
آیرانلیغین اوزمک: قورخوتماق.	آدین ائشیت، اوزون گورمه: چوخ
آی نان چووالا گیرمک: باشا دوشمز	چیرکین دیر.
آدامان بیرلیکده بیر ایش گورمک.	آغاج دا اوچ آما گورمه سه داش
اٹل دن قوتور قالماق: اٹل گوردویو	آتماز: بیر ایش ده منفه عتی اولماسا، او
ایش دن آیری بیر ایش گورمک.	ایشه ال وورماز.
ادبین خالون (خالان) ائوینده قالسین:	آغزیمیز گوی اوتا دیسه ایدی: یازا
چوخ ادب سیز سن.	چیخسایدیق.
ارباب ائوینین گلینی: هنج ایشه ال	آغزینا چولی دووشان سیغیشمیر:
وورمایان.	چوخ یتکه - یتکه دائیشیر.
ارشه نین قورو بهی: جیبی خالی،	آغیل ائی وای، کامال ائی وای: چوخ
پوزی عالی.	گیج اولانا دئیهرلر.
ال آیاغینی اوزاغا وئرمک: چوخ	آفارتا قویمادی قالا: چوخ دوئلو.
تلمک.	آلا ایتدن معروفدی: چوخ تائینمیش
ال نن وئریب، آیاق نان یالوارماق: بیله-	آداما دئیهرلر.
بیله اوزونو موشکوله سالماق.	آلاه وئردیگی جانی آلا بیلیمیر: چوخ
	اوزلو بورجلودور.

- اۋ باتدی، بو بیتدی: اۋ اولدو، بو اونون
یئرینه گلدی.
- اوتوراق چووال، کرتیک باش: بیر
ایش گورمه میش، موزد اومان آدام.
- اوج آلب، اوجولوغا گتتمک: چوخ
دائیشماق.
- اودنان سوون آراسیندا قالماق:
چاره سیز قالماق.
- اۋرکه نین اۋستونه اۋدون ییغما: اۋنا
ائعتبار ائله مه.
- اۋزونو داش تره زی یه وورماق: باخ:
آتی داشلیغا سورمک.
- اوغرونون یادینا داش سالماق: بیر
سوز دئییب اۋزونو گیرفتار ائله مک.
- اۋکوزون بوۋوگو، توئله ده دیر: هله
ایشین چتینی قالی.
- اولو ایتین باشینن آلتین گزمک:
چوخ یوخسول اولماق.
- اون یشمیش کوپه یه دوندرمک: چوخ
دویمک، چوخ وورماق.
- ایپه- ساپا یاتان دئییل: چوخ دانقاز
دیر.
- ایت دفترینده ده آدی یوخدو: هئچ
کیمین یاتیندا ائعتباری یوخدو. هئچ
کیم اونو تائیمیر.
- ایت هورنده آغزینا آتماق: بیر شئین
ایستیفاده یئرین دئمک ایسته مه ینده
دئیهرلر.
- ایتین قارئیندا کوچوک هورور: بوۋوک
دائیشمامیش، کیچیک اۋنا آمان وئرمیر.
- ایت ییخیلسا دیشی چیخار: هئچ نه
یوخدو، چوخ صاف دیر.
- ایت ییبه سین تائیمیر: چوخ شولوق
دیر.
- ایستی قانلی: فامیله یانان.
- ایکی ائششگین آراسین بوئله بیلیمیر:
هئچ نه باشا دوشمور.
- ایکی چلیک، بیر ده لیک: چوخ آریق
دیر.
- ایلاتین یوواسینا آتاق اوزاتماق:
گوچلو و خطرلی آداما دولاشماق.

ایئنه آتماغا ئئر یوخذو. چوخ
شولوقدور.
باشئندا قارغا یووا سالار: باشئین
توکلری چوخ و قارئشمئش دئر.
بوز اوستونده توز آختارماق: بیهوده
ایش گوړمک.
بوندان فاتی یا تومان اولماز: چوخ
آزدی. راضی ائله ئن دئیل.
بوئوئیرسن یادئندان چیخار: ئیره
ئیخیلمئش اوشاغا دئیرلر.
بیر قولقدان آئب، او بیرسیندن چوله
وئرمک: اوزونو ائشیتمه مزلیگه وورماق.
پامبئق نان باش کسمک: چوخ
اینجیتمک.
پیشیگیمیز اوغلان دوغوب: ایشیمیز
چتین اولوب.
تارئسئنا تپیک آتماق: ناشو کورلوک
ائله مک.
تک ائششکلی: بیر ایشی تئز- تئز
گوړهن آداما دئیرلر.

توتسا قاتیغی، توتماسا سوتو: بیر
شانسا اومود اولوب بیر ایش گوړنده
دئیر.
توک اوزو ایچهری ده دی: (موتالئین
توکلو اوزو ایچهری طرفده اولار).
اوزونه باخما ایچهریسی یاماندی. (فا).
فلفل نبین چه ریزه، بشکن ببین چه
تیزه).
توی دا دونون تائیماق: فورستی قنیمت
بیلیب اوز مالئنی بیریندن ایسته مک، یا
بیر شئنه ئینه لنمک.
جانئ جام تائی یا دوشمک: فیشار
آئئندا اولماق.
چادئرسئزلیقدان ائوده قالماق:
چاره سئزلیکدن بیر ایشه بوئون ایمک.
چایدا بالئق سووداسی ائله مک: ائوده
اوتوروب چایداکی بالئقلاری سوودا
ائله مک، ساتماق. (فا. وعده سر خرمن).
چایدان کئچه ایلن کئچمک: قانماز
آدامئین ایش گوړمه یی.

چوړه یی قولاً غمیئزا یمیریک: بیر شئی
بیلیریک.

چوئمچه قازان دان ایستی دیر: دایه آنادان
اۆرهک یناندیر. (فا. کاسه داغ تر از آش).

حامام سویو ایله دوست توتماق:
اۆزگه مائینی باغیشلائییب، دوستلوق
ائله مک.

خوروزون قولتوغونا وئرمک:
ریشوه سین قبول ائتمه مک، سۆزونه
باخماق.

داش قایا یا توش گلکم: حریف-
حریفه مؤقاییل دیر.

دریسین بوغازیندان چیخارتماق:
چوخ شیکنجه وئرمک.

دلی قان گوردو: بیر کس آجیغی گلن
شئی گورنده دئیهرلر.

ده وه سی اولموش عرب: چوخ
ناراحات آدام.

ده وه نی دنگی نن یمک: چوخ زیرنگ
اولماق.

دیلمدن ماققاش نان سۆز چکیرلر:
سۆزۆ اۆره یننده ساخلایان آداما دئیهرلر.
زورنائی گئن باشیندان پیله مک: ترسه
بیر ایش گورمک یا سۆز دئمک.
سۆپورولموش یر گزیر: ایشین
حاضیرین ایسته یر.

سؤفته ائله مه میش داخیلا گیرمک:
سۆزۆ باشلامامیش ایراد چیخارتماق.
سوئوب - سوئوب قویروغوندا موندار
ائله مک: ایشی قوتاراندا خاراب
ائله مک.

سیچان اولمامیش داغارچیق دیبی
دلکم: بیر ایشده شاگیردلیگه
باشلامامیش اوستاتین ایشینه دخالت
ائتمک. (فا. غوره نشده مویز شدن).
سیچان دلیگین ساتین الماق:
قورخودان هر یرره قاچیب سوخولماق.
قارا سودان قایماق توتماق: باخ: حامام
سوئو ایله دوست توتماق.
قارا یورددا یاتان کیمدی؟: اتلین
ایگیدی اولنده دئیهرلر.

- قارنی تېمک: ناشۆکۆرلۆک ائله مک.
- قازان آلتیندان چئخیب: چۆخ قارادیر.
- قاش - قاباغی یئرسۆپۆرۆر: چۆخ
- قاش - قاباقلی دئیر.
- قالدی قوم گوئیره نه: ماحال بیر
- ایشدیر.
- قوالی قئز دئیرماق: آماده ائله مک. (فا.
- زمینه را مهیا کردن).
- قویروغون بوزا قویماق: فیشارا
- قویماق.
- قئلینجیئین دالی دا کسیر، قاباغی دا:
- سۆزۆ چۆخ اوتگۆن دۆر.
- قیی چکیرسن قولاق توتولور: چۆخ
- ساکیت یئر دیر.
- کئچن خیرمانی سوهورماق: واختی
- کئچمیش سۆزلردن دائیشماق.
- کئچی نی چایدان کئچیرتمک: آغیر
- مۆشکۆلۆ حل ائله مک.
- کره - کره، منه ده کره: یالان - یالان
- [کلهک]، منه ده یالان.
- کسیک باش کیمی دئینمک: چۆخ
- دائیشماق.
- کۆر الینه بیره دۆشۆب: گۆرمه میش
- آدام بیرشئی الینده چۆخ اویناداندا
- دئیره لر.
- کۆر پۆ قالیئر چائین اوتائیندا: بیر
- قانماز، دئغیرلاتما سۆز دائیشاندا
- دئیره لر.
- کۆر پۆنۆ کئچینجک آئی ئا دائی
- دئمک: ایشی کئچینجک بیر زحمته
- بوئیون ائیمک.
- کۆردان چلیک اوغورلاماق: چۆخ
- نااینصاف لئق ائله مک.
- کۆرلار ایچینده بادام گۆز تاپیلئب:
- اؤزۆنۆ نازا قوئیدورانا دئیره لر.
- کوهنه پالان ایچی سوکمک: واختی
- کئچمیش سۆزلردن سۆز آچماق.
- گلنه قارداش، گئنده نه یولداش: هامی
- ایله ال بیر اولماق ایسته یین آداما دئیره لر.
- گۆزدهن تۆک قاپماق: چۆخ زیرنگ اولماق

لله كوچوب يوردو قاليب: پوزولوب
و داغیلان بیر یئرہ دئیہرلر.
میندیگین حساب ائلمیر، سوردویون
حساب ائلیر: فقط اوژ نفعینہ اولان
سوزو آریا چکیر.
مین کوزہیہ قولپ قویماق: هر ایشه
قول قویوب ایشلہین آداما دئیہرلر.
نوخود گتیر، سوتول اوت: هاوا چوخ
ایستی دی.
هله تورباداکی قالیر: هله ایش
قوتارمائیپ.
یاغ آلان دئییل سن شورون
چیخاردارسان: موشکول حل ائلهین
دئییل سن، تزه بیر موشکول آرتیرما.
یاغیش آلتیندان، شیران آلتینا
گتتمک: یاغیش دان قورتولوب یاغمورا
دوشمک. (فاز چاله به چاه افتادن).
یایدا بیشمز، قیشدا اوشومز: هئچ نہیہ
فیکیر ائلمہین. (فابی خیال).
یئر آلتیندان یاسا گتتمک: سامان
آلتین سوئو.

یئرآلما اوژون قاتیپ مئیوالارا:
اوژونو دیرلندیرن آداما دئیہرلر.
یولدان کئچنه یوماق ساریتدیрмаق:
اوژ ایشین اونون- بونون بوینونا آتماق.
یویوب یاریوز اوسته قویماق: چوخ
تعریف ائلمک.

اۈجشمەلر و ساتاشمالار

باقر رشادتى

- قايم قايينا باخير
اۈچ اصلى اۈزل سوۈز:
بوئوروق (= يوۋ كلمه = حكم)
يئرىتمه (ايچرا) و چيخارئش
(نتيجه) دن عيبارت «اۈجشمەلر،
ساتاشمالار»
دقيققت ايناسيئندا، ائشيك اۈزلىرى نين
ترسه سينه اۈلاراق، ايچەرى
اۈز ياخود قورولوشلار ئيندا:
۱- اۈيزه دىچى:
دنگين بئشيك
— بئشيك
— قولاغين اولسون دئشيك.
۲- اۈيود وئريچى:
دنگين وسمه!
— وسمه!
— الينى ايشدن كسمه!
۳- رنگارنگ مضمونلو (القئش...
قارقئش) هم ده زارافات لا دولو:
دنگينن مارق!
— مارق!
— ساچين گوۈرمه سين داراق.
۴- آنلام آرتئيران:
دنگينن دوخسان!
— دوخسان!
— بوگون وارسان، صباح يوخسان.
۵- سوۈزگون و شاعيرانه:
دنگينن عيال!
— عيال!
— آپارسين سنى خيال.
۶- كوسو، بارئش قاينغى لئ:
دنگينن نيژه!
— نيژه!
— صاباحدان گلە بيزه.
۷- طبيعت ايله طبيعت گوۈرۈنتۈلرينه
گوۈره:
دنگينن قاباق!
— قاباق!

- قوزولار ئىن اولسون داباق.
— ۸- محض تربىئە وى:
دئگىنن ناچار!
— ناچار!
— قاپئىنى شىئىتان آچار.
ياخود:
دئگىنن رشىدا!
— رشىدا!
— بىرىن دىء، بىرىن ائشىت.
— ۹- يۇل باغلايىجى، سفىل - سرگردان
قۇيۇجو:
دئگىنن ائمه!
— ائمه!
— بۇتۇوۆ كسمه، پارا ئا دە ئمه.
— ۱۰- يۇرسىز فخر ائله ئىب، ايفاده
ساتماغى ھدەلە ئىن:
دئگىنن ئاز!
— ئاز!
— كئچل دازا ائدىر ناز.
مۇشخسەلرە مالىك اولدوقلار ئ
اۋچۇن، آذربايجان خالقى ئىن
اوشاق فولكلورونون بىرىنچى
- صحيفه سىندە اساسلى و ايلكىن
باشلانغىجدىلار.
دئگىنن سطر!
— سطر!
— باشىنا سە پىم عطير.
منە بئله گليركى، اگر آزجا
روان شوئاشلىق
جنبه لرە دىقت ئىتىرسەك اۋجشمه لر
ايله ساتاشمالارا اينكشاف وئرمك
ئىنى ئىتمه لر اۋچۇن دىنج بىر
چۇرە* ھابئله شىن شىلى ائگىن ئىر
ياراتماق اولار، حتا اولار ئىن
يارادىجىلىق
دوئغولار ئىن اۋئادىب دوغرو
ترپە نىشە سارى يۇنلتمك راحتلاشار.
دئگىنن بائىش!
— بائىش!
— گئجه گۇندوز چائىش.
ياخود:
دئگىنن ئىل!
— ئىل!

* - چۇرە: مۇحىط.

— الینه آل بئل. ساواى، قاپى — قونشونا حورمت:
هم ده ايجتيماعى گوروشلرين
ايزلهمه نى چوخ يارارلى
اولوب آسانلاشار:
دنگين قال!
— قال!
— گنت قونشوندان پائىنى آل.
باشقا خالقلار فولكلور و كىمى
آذربايجان
شيفاهى خالق ادبيياتى نىن چئشيدلى
نوئلرئندان سايلان:
«جئرناتمالار، او جشمه لر و»
ساتاشمالار» دا، عصير لر بوئو «مدنى
يوروش» لرينه اوغرامئشديلار.
البته طبيعى آلىش — وئريش قونشو
ديللر آرا بيه نيلميش گورونتودور.
آنجاق، گره كليك اوزره ده،
اورتولور و چاتئشماز سوزلردن
قايدا، قانونسوز فايدالانماق
دوزو ياخشى دئيل.
يوخاريدا قئيد اولان موشخصه لردن
دنگين قاز!

ساواى، قاپى — قونشونا حورمت:
دنگين — آخىر!
— آخىر!
— قايىم قايىنا باخىر.
سورگون، ديدهرگين دوشنلره
حسرت:
دنگين آخىر!
— آخىر!
— اوتاي بو تايا باخىر.
پولو ده به رسيز سايماق:
دنگين قول!
— قول!
— چاتماز سنه پول.
ياخود:
دنگين پول!
— پول!
— اول منه قول.
دوزگونلويه مارق و آلىن يازئسينا
اوغرالماق:

— قازا!

— آدئىنى قارا دفترە نازا!

حتا ايجتىماعى باسقئىلارا ايشارانت

دئگىنن قارغا!

— قارغا!

— قاپئىنى دوئىسون دارغا.

ۋە سائىر سوژئتلر اوچ گراماتىك شخص:

«دائىشان، دىنلەين، حاققئىندا سوؤحت گئدن»

ۋاسىطەسىلە اوؤشمەلر ۋە ساتاشمالار ياراشئىقلى ياراتئىب، ايرئى ثروت كىمى

قالمئىشدئىر!

باقر رشادتى ۷۶/۷/۳۰ تهران

۱- دوقتور على حسين زاده (داشئىن) جنابلارى ائلچىن ولايت قولوبئو دىلئندن «ادبى سبكلر»

كىتابئىندا، اوؤشمە خوؤصوصدا بئله اىضاح وئرمئىشدئىر:

«سوز گؤلەشدئىرمە، ساتاشما، دائىشئىق فوئرماسئىندا اوچ يارئم دوزوكلوك سوئى پارچالارى. اوؤنجه بئر

سوز دئئىلر، سوئرا او سوزە قافئىتە ايله يارئم دوزوكل سوئىلەنر:

دئگىنن قوؤقا!

— قوؤقا!

— آنان بئشئىرسىن دوؤغا.

«ادبى سبكلر. ص: ۶۷»

دنگینن آبی! — آدام!
— آبی! — آغزینا بادام.
— گنت یالا قابی. — دنگینن آزا!
— آغ! — آزا!
— آره ئینه چکیم داغ. — گنت اوزونه قییر قاز.
— دنگینن آغان! — دنگینن آزان!
— آغان! — آزان!
— دیرماشاسان داغا. — باشینا کئچسین قازان.
— دنگینن آغیل! — دنگینن آئی!
— آغیل! — آئی!
— اوزو وچون داتیش ناغیل. — اولدون آئی یا تای.
— دنگینن آغیر! — دنگینن آیازا!
— آغیر! — آیازا!
— بئلین اولسون یاغیر. — آغلین اولسون دایاز.
— دنگینن آغری! — دنگینن آغیر!
— آغری! — آغیر!
— یاریلسین قارداشین باغری. — آغری!
— دنگینن آدا! — آغری!
— آدا! — آغری!
— دوستون اولسون سنه یاد. — دنگینن آدا!
— آدا! — دنگینن آدام!

— بۇيۇنونا تۇرۇبا سال.
دېگىنن آلاق!
— آلاق!
— بۇيۇنونا ايپ سالاق.
دېگىنن آلان!
— آلان!
— بىلىنە قۇيۇم پالان.
دېگىنن آلاجا!
— آلاجا!
— بۇيۇن قالسۇن بالاجا.
دېگىنن آلماز!
— آلماز!
— جىيىندە پۇل قالماز.
دېگىنن آلما!
— آلما!
— آغزۇن دۇلما.
دېگىنن آلچا!
— آلچا!
— باشۇن دۇلچا.
دېگىنن آمان!
— آمان!
— چىخاراسان تامان.
دېگىنن آنا!
— آنا!
— آغزۇن باتسۇن قانا.
دېگىنن آندا!
— آندا!
— باشۇن باغلاشۇم باند.
دېگىنن آرا!
— آرا!
— جاشۇن دۇشسۇن يارا.
دېگىنن آران!
— آران!
— باشۇن ياغسۇن بۇران.
دېگىنن آرىق!
— آرىق!
— باشۇن دەيسىن چارۇق.
دېگىنن آرى!
— آرى!
— گىت دنلە دارى.
دېگىنن آرىا!
— آرىا!
— گۇرۇم بىلىن سىرپە.
دېگىنن آرسىز!

- آرسىز! — دوست — تائىش سندن قاچار.
— باغىن قالسىن بارسىز. — دىگىنن آش!
— دىگىنن آت! — آش!
— آت! — گوزوندن آخسىن ياش.
— گىت درهده يات. — دىگىنن آشوق!
— دىگىنن آتا! — آشوق!
— آتا! — اغزىنا سىنىق قاشىق.
— الينه بيز باتا. — دىگىنن بابا!
— دىگىنن آتئل! — بابا!
— آتئل! — قارىنا باتسىن يابا.
— مال اول بازاردا ساتئل. — دىگىنن بادام!
— دىگىنن آخىر! — بادام!
— آخىر! — ده يسىن سنه قدام.
— قاپىم قاپىنا باخىر. — دىگىنن بازا!
— دىگىنن آخىر! — بازا!
— آخىر! — دوز يولدان آز.
— او تاي بو تاي باخىر. — دىگىنن بايئر!
— دىگىنن آهئل! — بايئر!
— آهئل! — قىچلارنىنا دولاشسىن چايئر.
— آدىن اولدو جاهئل. — دىگىنن بال!
— دىگىنن آچار! — بال!
— آچار! — قابى يىندن سال.

- دئگىن بالا!
— بالا!
— دۈست - تاتىش دان قال دالا.
دئگىن بالدېز!
— بالدېز!
— الئنه باتسېن چووالدوز.
دئگىن بالدېر!
— بالدېر!
— گئت شلەنى قالدېر.
دئگىن بالئق!
— بالئق!
— ساخلاستېن سنى خالئق.
دئگىن بالئش!
— بالئش!
— گئجه - گوندۈز چالئش.
دئگىن بالتا!
— بالتا!
— بوئنوننا كئچىرىم خالتا.
دئگىن بارداق!
— بارداق!
— باشئنا اوچسون چارداق.
دئگىن بارئش!
— بارئش!
— بوئنون اولسون بىر قارئش.
دئگىن بارماق!
— بوئنوننا كئچسېن قارماق.
دئگىن باتى!
— باتى!
— بوئنوننا سائىم چاتى.
دئگىن باھار!
— باھار!
— ئئمە ئەسن ناھار.
دئگىن باجا!
— باجا!
— راست اولاسان آجا.
دئگىن باجى!
— باجى!
— ئئمە ئىن اولسون آجى.
دئگىن باش!
— باش!
— اكيل بورادان ياواش - ياواش.
دئگىن بئز!
— بئز!
— سۈرۈش بوردان تئز.

دنگینن بئله! — بییم!
— بئله! — دوروم بوئنونو اییم.
— دوشه سن سنله. — دنگینن بلک!
— دنگینن نئچه! — بلک!
— نئچه! — گلدیم سنه کلک.
— آلتینا سائیم کنجه. — دنگینن بم!
— دنگینن بشش! — بم!
— بشش! — اوره یین دولو قم.
— ییخیلیب اولاسان لئش. — دنگینن بنگ!
— دنگینن بششیک! — بنگ!
— بششیک! — باش - بیئین اولسون دنگ.
— قولاغین اولسون دئشیک. — دنگینن بره!
— دنگینن به! — بره!
— به! — اولاسان قولاغی کره.
— آلتینا سائیم گبه. — دنگینن برکت!
— دنگینن بییر! — برکت!
— بییر! — جاتیندا قالماسین حرکت.
— قازیم سنه قییر. — دنگینن بی بی!
— دنگینن بزه ک! — بی بی!
— بزه ک! — یییه سن قازان دیبی.
— آغزینا تزه ک. — دنگینن بییر!
— دنگینن بییم! — بییر!

- گىت تۇيۇق ھىننە گىر. — آغزئىنا سۇرتۇم دوز.
دئگىنن بىرە! — دئگىنن بولاما!
— بىرە! — بولاما!
— تىز كىچە سن گىرە. — بارماغئىنا چىخسىن دۇلاما.
دئگىنن بىتىك*! — دئگىنن وازا!
— بىتىك! — وازا!
— اوزاق اولماسئىن سندن اىتىك. — قىسمت اولاسان دازا.
دئگىنن بىغ! — دئگىنن وى!
— بىغ! — وى!
— گىت كۆچە دن زىبىل يىغ. — دىلبنە چىخسىن پاي.
دئگىنن بوى! — دئگىنن وال!
— بوى! — وال!
— توتوم سنە توى. — آياغئىنا ووروم نال.
دئگىنن بوزا! — دئگىنن وارا!
— بوزا! — وارا!
— اوست – باشئىن اولسون توز. — يئرئىن اولسون دار.
دئگىنن بوئون! — دئگىنن باخت!
— بوئون! — باخت!
— باشئىنا آچىلسئىن اوئون. — آلتئىندان سۇكۆلسون تاخت.
دئگىنن بوزا! — دئگىنن وىضىعت!
— بوزا! — وىضىعت!
— گىت وئرمە بىزە اذىيت. —

* - بىتىك: نامه، مرسوله، كاغاذ.

دنگینن ولولہ! — قاتناق!
— ولولہ! — چالاغان وورسون سنہ جاتناق.
— ایشلرین دوشسون گنت — گله. دنگینن قال!
دنگینن وسمہ! — قال!
— وسمہ! — گنت قونشوندان پای آل.
— الینی ایشدن کسمہ. دنگینن قاتین!
دنگینن قاغا! — قاتین!
— قاغا! — ئیخیل قالماسین حالین.
— باخ سولا — ساغا. دنگینن قالتاق!
دنگینن قادا! — قالتاق!
— قادا! — آدین اولدو یالتاق.
— ایشین دوشسون یادا. دنگینن قان!
دنگینن قاز! — قان!
— قاز! — نہ دئسہ لر دان.
— قارا دفترہ یاز. دنگینن قاپاق!
دنگینن مایا! — قاپاق!
— مایا! — باشینا قاپاز یاپاق.
— ایشلری قالدئ گلن آیا. دنگینن قاپئ!
دنگینن قاپئ! — قاپئ!
— قاپئ! — باشینا دەئسین بالتا ساپئ.
— بوردا یوخدور سنین تاپئین. دنگینن قار!
دنگینن قاتناق! — قار!

— الیندان دۆشسۆن نار.
دئگینن قارا!
— قارا!
— آياغینا چيخسین یارا.
دئگینن قارماق!
— قارماق!
— گۆزۆنه گیرسین بارماق.
دئگینن قارغا!
— قارغا!
— قاپینى دؤیسۆن دارغا.

دىۋانى ھاۋاسى

جواد دربندى

آذربايجان آشئق ادبىياتىندا، آدلانمىش دىۋانى قوشقو، آشئق ھاۋالارىندا، دىۋانى ھاۋاسى اۋزۈنە مخصوص ئىرى واردىر.

بو اولچو قوشما ۱۵-۱۶ ھىجا و ۵ تا ۶ باغلامادان (بنددن) ياراتىر.

دىۋانى ھاۋاسى مىصرع ايكى دوراقلا، بىر- بىرىندىن آيرى يازىلسا، اول يىنجى

۸- و ايكىنجى سى ۷ ھىجادىر.

دىۋانى قوشما، مفهوم باخيمىندان، خالىق ايلن مخلوق آراسىندا و دۈز ياشايشا، طبيعتە، معرفتە، دۈز يولو تاپماغا و ايناما، بىر نوۋە حۈكمىيت وار، اونا گۈرە بو باخيمدان اۋنملى دىر. بو آشئق ھاۋاسى كى اونا دىۋان-ى مجلس دە دئىلىر، معمولن، آشئق مجلسە وارىد اولوب سائىن كۈكلەيب، و سۈزە باشلاياندا، ايلك اۋخوماغى، بو ھاۋايلان باشلار، زليم خان دئمىشكن:

آشئغىن، ايلك سۈزۈ، ايلك صۈحبتى دىر،
قئىغىل لى قاپى يا آچار «دىۋانى»،
دئىرلر مجلس دە، ائل حىكمتى دىر،
باغلايار «مۈخمس» آچار «دىۋانى»!

***

دىۋانى ھاۋاسى دىزە بنزر،
اۋندا قابارمالار، چكىلملر وار،
كۈنۈل آختارماسان تاپىلارمى زر؟
باش وور بودر يا با گۈر بىر نلر وار!

دىۋانى عۈمومىيت دە دىلغم، يا سەگە پردە سىندە چالئىنار و ساز دا، قارى كۈكۈنە

كۈكلەنر.

هم آشئق اؤز سسین تنظیم ائلر، سونرا تجنیس و اثل هاوالارین اؤخویار و
هم ائشیدنلری مطلبه، سؤزه و اؤخوماغا قولاق آسماغا آماده لشدیرر.
بو نؤو شئعده و موسیقی ده، هم سازدان و هم سؤزدن عیرفان و عیرفانی
مطلب، دوئیولار. آشئق علئسگردن، نسیمی دن، و آشئق محمددن هره سیندن بیر بند
اؤرنک گتیریلیر.

آشئق محمد

ائشیدنلر، قولاق آسین، عشق اهلی نین سؤزونه،
ائشیتمه نین، قوی کور اولسون، میل چکیل سین گؤزونه،
آنلامازین جانئ چئخسین، خجالتی اؤزونه،
اول آنلایان عاریفلره صؤحبتی حئیران ائله.

علئسگر

الستدن، «بلی» دئین، سؤبحانه، باش اندیرر،
محمدده، قائل اولان قرآنه باش اندیرر،
اؤز و بیردی، آدی مین بیر، وحده ' لا شریک له
اهل-ی مؤمین، گوره بیلمز، پونههانه باش اندیرر.

نسیمی:

هر یتره کی، سن باخیرسان، اوردان سن آلاهی گور،
هر یتره کی، عزم قیلسان، سن جمال-ی الهی گور،
بو ایکی لیک پرده سیندن، چک حیجابی رفع قیل
سن بو بیرلیک رؤزنیندن باخ بو سیر- والهی گور
عئل و حیکم گر بیلیرسن بیر بری گل، ائی حکیم
سن نسیمی منطیقیندن دینله، فضل- و الهی گور

ايندىسه بىر نىچە ديوانى نۆمونهسى:

قوربانى

اۋلا - اۋلا

فلک سننن اللشمه يه بىر بئله مئيدان اۋلا،
آچيلا حاققين قايئسى، عدالت ديوان اۋلا.
من گلّميشديم مۆرشيدىمنن درديمه داۋا قىلام
نه بيلئيدىم من گلينجه خاك ايله يكسان اۋلا.

پريم، زولفون كۈلگه سينده بىر قدهر ياتماق گرەك،
تابوتومدو سرو آغاجى، كفنيم يارپاق گرەك،
تئزجه يۈيۈن، تئز گۈتۈرۈن، منزىله چاتماق گرەك،
بار اىلاھى نئجه قئيدىن بىر بئله جاوان اۋلا.

بىر گۈلۈكى درەنمىرسن، درىب خندان ائىلمە،
بىر كۈنلۈكى، تىكىنمىرسن باخىب ويران ائىلمە.
حق تعالى دان بىر سس گلدى، قوربانى قم ائىلمە.
يازى يازان بئله يازىب چۈخلارا نیشان اۋلا.

مىسكىن آبدال

وئرمە دىم

خوش بيئالئىق وىردىم اولدو، بۆھتانا يۈل وئرمە دىم،
شېرىن سوخن عندلبيم، ھذيانا يۈل وئرمە دىم،
نېفرىن ائدىب، لعنت دئدىم خائنه، ابليس لره،
قلىبىم آينا ساخلا دىم، شئيتانا يۈل وئرمە دىم.

بىر بىرى اينجىتمەيم، كندىمى شاھ سائىمادىم،
دۇستون سىررىن سۇئەلەيىب، دىلدىن دىلە يائىمادىم،
عۇمۇر قىسا، دۇنيا ازل، آز ياشادىم، دۇيىمادىم،
دۇر متاعا مئىدان آچدىم، تىك جانا ئۇل وئرمەدىم.

آشئق اولوب سۇزقۇشانلار، سۇزدئسىن سۇزۇن كىمى،
مىسكىن آبدال، مغرور اىستە ھامىئى ئۇ اۇزۇن كىمى،
عارىفى، مطلب قانانى، بىلىرم اۇزۇم كىمى،
سىنم اۆستىن مرد ئىرىدى، نادانا ئۇل وئرمەدىم.

ملا جوما (جمعه)

گلمەسە

كۇنلۇم اصلن قرار ائتمز يار بو ئىرە گلمەسە،
طاقتىم ئۇخ صبر ائتمەئە، اىنتىظارا گلمەسە،
اىسمى پۇنھان عهد ائلمەمىش: «بىر گنجە مئھمائىنام»
ئقىن بىللم نامرد اىمىش، اول ايلقارە گلمەسە.

طيفيل اىكن من بىر بادە پىر اليندن آلەمىشام،
اۇ سببىدن شىرىن جائىن عشق اودونا سالمىشام،
مؤنتظىرم، ئۇللارىنا، نىگرانلى قالمىشام،
ئاش ئىرىنە آخدىرارام قان، دىدارە گلمەسە.

موللا جوما عشق اھلى دىر، عاشئقلار آتاسى دىر،
مدرسەدە درس اۇخوئوب فىكىرىندە بوتاسى دىر،
ھەر ئىتتە سىر دائىشماق بىس دىلین خطاسى دىر،

اۋزۆم گرک نامە يازام او دىلباره(دىلبره) گلەمەسە.

شاعىر نى - بوچالىء ماحالىندان

كۆنۆل: دولان بو داغلارنى، زىمستان، قار اولمايمىش،
گر دولانسان افسانەدىر، سۆگىلى - يار اولمايمىش،
آختاراسان بللى اولار، اصل-ى ذاتى بللەنى،
بى وفايە بئىل باغلاما عهد-ى ايلقار اولمايمىش.

زىنت وئرىب زولفونە توكۆلۆب سولدان ساغا،
اۋز چئورىب اۋزەرىنە، وعدەسىز گىرسىن باغا،
گۈز ياشىمدا قىطرەلەنى، بولوتدان لىئىسان ياغا،
هئىچ اصلن نفى ايلمز سئچردە بار اولمايمىش.

شاعىر نى، آچ متاخىن، سال وصفىنى بىانا،
خوشرفتار اول، سلام يئىتىر هر گوردۆيۆن اينسانا،
دفتر ائىلە سۆزلىرىنى، آدىن دۆشسۆن جاهانا،
هاچان بۆلبۆل صدا وئرهرفصل-ى باهار اولمايمىش.

ظالم پادشاه

نگار خياوى

ظالم پادشاه هر گون بير ادام اولدوتدوروب اونون چابالاماغينا باخار ايله نردى.
گونلرين بير گونو بير كيشى نى چاغيرتدئيريب دئيه ر: گئت صاباحا حاضيرلاش
سنى اولدوتدوره جيم. صاباح ائركن كيشى دورور، حاضيرلاشيب، شاهين حوضورونا
اولومه گئدركن اروادى دئيه ر: اكيشى گئديرسن گلنده منه بير جيجه باشماق آل گتير.
كيشى ساراينا گئدركن يول اوستونده پئنجره دن باخان گوزهل بير قادين
گوردوكده اوناماحى دوشور آلتى دورور.
گئدير شاهين سارايندا گورور شاه بيريسينى اولدوتدوروب و جان وئرمكده
اولان ادامين چابالاماسينا تاماشا ائدركن اينى چاليب شنله نير.
كيشى باشلاير قاه- قاه گولمه يه، شاه دئير: بورادا گولمه لى نه واركى. سنين
سون نفسلريندى ايندى سنى اولدوره جيم.
كيشى دئيه ر: قيله-سى عالم ساغ اولسون، من اوله جيم، قوى بارى سوزومو دئيم
اوندان سونرا اولوم.
شاه دئير: دىء گوره ك!
كيشى دئير: ائوده اروادين آغلى، يولدا سيء... مين آغلى، بورادا سنين آغلىن،
اوجونونزده بير گلير سينيز.
شاه دئير: نجه كى؟
كيشى: قورباين اولوم آى شاه؟ بير بئله اداملارنى قيرديراندا سونرا آخى قورو
تورپاغامى شاهلىق ائده جكسن!
شاه بو سوز خوش گلير. كيشى نى باغيشلاير، خلعت وئيرير. اوندان سونرا ادام
اولدورمور و عاديل بير شاه اولور.

آذربایجان ناغیل لاری

محمد رضا کریمی

آذربایجان خالق ادبیاتی (فولکلورو) دؤنیا سوئیته سینده آشیب- داشان، تۆکنمز، گنیش، زنگین و چوخ بوجاقلی بیر ادبیات کیمی ده یرلنیر. فولکلور اینسائین ایلک یاراتیش گۆنۆنده اینسانلا بیر یاراتیر، اینسانلا بیر یاشاییر. فولکلوردا خالقین کئچمیشی، یاشایشی، دبلری، فیکیر و خینال دؤنیاسی، آرزوی و ایستکلری، نیفرت و دوشمانچیلیق لاری، خالقین یاشایش طرزی گۆرۆنمکده دیر. فولکلوردان بیر خالقین تاریخینی، فیکیرینی اویره نمک اولار، خالقین باشیندان کئچیردیگی حادثهلر، ظۆلمه- عدالتسیرلیگه قارشى مۆباریزه سی، سیناغی، باسیلدیغی گۆرۆنۆر. ۲۱- نجی عصرده ده هله ایناثریق کی، فولکلوروموز، الده یمه میش سۆز خزینه سی دیر. فولکلوروموزون مۆختلیف نۆهلری- شعر و نثر صورتینده اولموش، مۆختلیف فۆرمالارا بۆلۆنۆر، تاپماجا، شعر، آتالار سۆزۆ و... فۆرمالاریندا اولور. حیکایه و ناغیلا گلدیگده، بۆتۆن نۆهلردن داها دۆلغون، داها زنگین و چئشیدلی دیر. خالقین یاشایشیندا مۆختلیف حادثهلر اۆز وئریش و بونلار دیلدن- دیله، ائلدن- ائله زامان بۆیۆ داییشیلیمیش دیر. تکجه حادثهلر یوخ، بلکه آتالار سۆزۆ دئییلن حیکمتلی سۆزلر اینسانلارین تجربۆبه لریندن یارانمیشدیر. بونلارین هر بیرى بیر حادثه یه، اینسانلارین باشیندان کئچدیگی اولایا باغلی اولدوغونو نظرده آلاندا گۆرۆرۆک، هر ضرب المثلین بیر ناغیلی وئر و بیر حیکایه دیر. هر باتاسی، هر شعر اینسانلارین باشینا گلدیگی اولایدان آسیلی اولاراق فیکیر دؤنیاسیندا یارانمیشدیر. هر بیر سۆزۆن بیر ناغیلی وئر دیر.

ناغیل لارین گنیش اولدوغو معلومدور؛ آنجاق بو گۆنه قدهر اولکه میزده اونلار جا اثر تۆپلائیب چاپ اولوبسادا، تۆکنمز خزینه میزدن ناغیل لاری تۆپلاماغی چوخ ساده بیر

ايش توتا بيلمەرىك. أمما تۇپلاماغى ۋاجىب بىلىرىك. فولكلور بو گۆندە ياراتىر؛
تكجه كىچمىشه باغلى دىئىلدىر.

ناغىل لار ئىمىز چۇخ گىنىش، چۇخ بوجاقلى ۋ چشيدلى مؤۋضولارلا باغلىدىر
كى، هله بو گۆنە قدهر چۇخلار ئ تۇپلانمايىب، آراشدىر ئىلمايىدىر. هله اۆسطوره وى
ناغىل لار ئىمىز قالمىشلار. دۇنيا ياراتىشى، فصىل لر ين دەئيشىلمەسى، ئىل، سو، اۋد،
تۇرپاق حاققىندا افسانە لر يمىز، بلکہ دە بو گوگ تانرىسى، اۋد تانرىسى، ئىل
تانرىسى، ۋ آىرى- آىرى تانرى لار حاققىندا آراشدىر مالار ئىمىز ئىرى بۇشدور.
حئىوانلار پالتارىنا گىرەن اينسانلار حصر اولموش افسانە لر تۇتمىزم، شامانىزم ۋ اسكى
اينانجلار باغلى اولاراق ناغىل لار ئىمىز ۋار. افسانە لر دە، دئو، پرى، جىن ۋ... دۇنياسى
تائىنمايىشدىر. عزرائىلى تانىماق ئۇلۇندا ۋ اۋنو آرادان گۆتۆرمە تە چالئشان دلى
دۆمرۆل ۋ اۋنا بنزەر ناغىل لار ئىن سائىسى آز دىئىلدىر. گۆى گۆرۆلتۆسۆ اينسانلار ئ
قۇرخودور، بونلار قارىن ياغما عىللىتى نى بىلمك اىستە ئىرلر؛ ئىل نىجە ياراتىر؟ ئۆز لرجه
سۇرغوسو اولان اينسان جاۋاب آختار ئر ۋ نىھائت بىر اينانجلار سىستىمى ياراد ئر،
حئىوانلار قۇدسىت ۋ ئر ئر (تۇتمىزم)، روحلار ئ ياخشى- پىسە بۇلور ۋ اۋنارلا
باغلى ئىغا چالئش ئر (شامانىزم) ۋ بو آختار ئش داۋام تاپ ئر. بو سۆرە دە مؤختلىف دىنلر،
اينانجلار يارات ئر. هله بو گۆنە قدهر عئلمى سۆيىتە دە، دئو، پرى ۋ خارق العادە شئى لرە
قبول اولونموش نظرىتە لر شكلىندە اورتا ئا گلەمە مىشدىر. بو گۆن بابالار ئىمىزدان چۇخلو
ناغىل لار ائشىدىرىك كى دە قۇر قۇد كىتائىنا بنزەرلىگى چۇخدور، بىر سئرا حىكائە لر ۋ
ناغىل لار تارىخى سىمالار باغلا ئر. ايسكندر پادشاه ئىن ناغىل لار ئ مقدونىيە لى
ايسكندرى تمثىل ائدىر. اۋنو اىكى سىمادا: بىرىنچى، بىر بو ئنوزلو ۋ ئىرتىجى دۇشمان
كىمى ۋ اىكىنچى، بىر پئىغمبر كىمى تانىئىر ئق. انوشىروان ۋ اۋنون عدالتى حاققىندا
ناغىل لار ئىمىز آز دىئىلدىر. بهرام-ى گور اۋچون باغلى ناغىل لار، شاه عاباس، نادىر شاه ۋ

آيرى- آيرى تارىخى شىخىيەتلىرى ناغىل لار ئىن قەھرىمانلارنى دىپلار. پىغمبەرلىرى، حضرت-
 ى سلیمان، یوسف، یونس و... ناغىل لارنى خالق ایچىندە ھۆسەلە سۆيۈلەنەلەر.
 شاه عاتاس درویش پالتارىندا خالق آراسىندا گزىر، مملكتىن دورومونو اوز گوزۆيۈلە
 گوزۆر. چوخلو ناغىل لارنى قەھرىمانى، شاهلار، وزىرلر و سرکردهلر دىر. مۆختىلىف صىنىفلرە
 باغلى ناغىل ئىمىز وار. بورادا دمىرچى، درویش، شىكارچى، مئعمار و... ياشايىر. ھر صىنىفىن
 اوز رفتارى و اوز دوروشو واردىر. كئچل حسن بىر سىرا ناغىل لارنى قەھرىمانى دىر. او شاهى،
 وزىرى ابلە سالىشىدۇر، چوخ بىلن، آدام دىر. خالق دوشمانلارنى لۇغازا قوزور، اونلارنى
 مسخرەتە توتور و خالقنى نۆماتىندەسى كىمى چىخىش اندىر. تىبل احمد مملكت
 دولاندىرانلارنى بىلمز اولدوقلارنى گوسترىر. ھر ناغىل ئىندا بىر حىكىمتلى معنا و دؤولت
 آداملارنى ئىن اللرىندن ايش گلەمە دىيىنى آندىرىر.
 حىئونلار باغلى ناغىل لار ئىمىز چوخ گنىش دىر؛ ھر حىئون ئىن اوزونون بىر
 دوروشوغو و بىر اوزەللىگى واردىر؛ تۆلكۆ حىلەگر اولدوغو حالدا جامىعەنىن بىر صىنىفىنى
 تىمىل اندىر، قورد جسور و زىرنگ حىئون اولاراق تىز آلدانان و گاهدان پىخەمە بىر حىئون
 سايلىر، اودا جامىعەمىزىن بىر صىنىفىنى تىمىل چىسى دىر. آسلان، دۈە، ایلان، قارقا،
 كئچى،... ھر بىرى بىر طبقةنى نۆماتىندەسى دىر. بىز بورادا چوخلو الیمىزە چاتان ناغىل لارنى
 سىرالايسىمىز، چاپ اۆچون حاضىرلامىشىق و ھر سايىدا بىر مۆوضوعا باغلى ناغىل لارنى
 گتىرەجەيىمىز. ايندى بورادا، «فاطما باجىم» ناغىل ئىنى گتىرىرىمىز. بو ناغىل ئىن مۆختىلىف
 وارىانتلارنى واردىر؛ اولكەمىزىن ھر بوجاغىندا، بو ناغىل ئى بىر شكىلدە سۆيۈلەنەلەر. حتا
 آرتىرمالىنىم، بو ناغىل عىنىنى حالدا دوتيا ناغىل لارنى آراسىندا اوزونە يتر آچمىش،
 اوزوپالى لارنى «سىندرللا» ناغىل ئى بو ناغىل دان آلنىمىشىدۇر. فارسلارىن «ماه پىشونى» ناغىل ئى
 دا ھمىن ناغىل ئىن سادەلشمىش بىر وارىانتى دىر. بىز بورادا بو ناغىل ئىن زىنجان وارىانتىنى
 گتىرىرىمىز. اونون سۆيۈلەنەنى ۶۵ ياشلى خاتىم «طاهرە پىگارىان» دىر.

فاطما باجىم

طاھرە پىرگارىيان

بىرى وار ايدى، بىرى ئوخودو، آلاھدان سونرا بىر كس ئوخودو!
 قىدىم زامانلاردا بىر گۈزەل ۋە عاغىللى قىز وار ايدى فاطما آدىندا. فاطما چوخ
 گۈزەل ايدى اوئا گۈرە اوئا گۈچك فاطما دئەردىلر. گۈچك فاطما عىنىنى حالدا چوخ
 مئەرىيان بىر قىز ايدى. ھامىئا ياخشى ئىق ائدەردى. ھامىئا اوئا اوئا ۋونە باجى بىلىب فاطما
 باجى دا دئەردى. فاطماتىن اناسى نۇخوشلايىر ۋ اولور. فاطماتىن بىر سارى اينەنى ۋ
 بىر خوروزو وار ايدى. اوشاقلىقدان بونلار ائلا اوئا ئاردى. فاطماتىن اناسى ئىچە زاماندا
 سونرا آيرى بىر آرواد آلىر. بو آروادىن بىر قىز ايدى وار ايدى، اوئا دا آدى فاطما، آما
 چوخ بىداخلاق ۋ كىفەر ايدى.

اۋگىنە گۈچك فاطما ئا گۈن ۋ ئرىب، ايشىق ۋ ئرمىردى. گۈندە اوئا كۈتك
 ۋوروب، تامان- ئوغوز دئىب، چتىن ايشلىرى اوئا دئىردى. گۈندە اۋگىنە بىر باتمان
 ئون ۋ بىر جەرە ۋ ئرەردى فاطما ئا، ائودن دە چۈلە چىخاردىب دئەردى: بونلار ائىر
 گتىر. ھلە سارى اينەنى دە اوتاراردى. گىجەلر شام باشىندا دا بىر قورو چۈرەك قاباغىنا
 اتاردى آچىندان اولمەسىن. آما اۋز قىزىنا ئاغلى پىلوۋ پىشىرىب، ئىتىب- اىچەردىلر؛
 اۋز قىزىنا گۈلدن آغىر دا دئەردى.

گۈنلرىن بىر گۈنۈ، اۋگىنە بىر باتمان ئون ۋ ئرىر فاطما باجىئا، ائودن اۋتورور
 ائشىگە. تۈولەدن سارى اينەنى دە چىخاردىب ۋ ئرىر اوئا كى: آپار بونودا ئاى! بىر قورو
 چۈرەك آتىر اۋستۈنە كى: - بودا سنىن ناھار ئىن.

گۈچك فاطماتىن سارى اينەنى عادى بىر اينك دئىل ايدى. اۋ آدام دىلى بىلردى.
 فاطماتىن اناسى اولندە بو اينك ۋ خوروزو قىزىنا جاھاز ۋ ئرمئىشدى. فاطما بونلار ائىر
 چوخ سئوہردى؛ اۋنلاردان ياخشى موغايات اولاردى. سارى اينك ئونو اوداردى ۋ
 حاضىر اىپى چىخارىب فاطما ئا ۋ ئرەردى.

فاطمى او گۆن دە ئوۋدىن چىخىپ، يون و جهرەنى دائىنا آلىپ يۇلا دۇشۇدۇ.
داغ دۇشۇنە چاتىپ يىرە ئوتوردۇ. بىردىن- بىرە يىل اسمەتە باشلادى. يىل ئونون يونونو
گۆتۈرۈپ آپارۇر. فاطمادا ئونون دائىجا قاچۇر، شىرىن دىل ايله ئىلە ئالوارۇر:

قانادىئا قوربان، يىل بابا!

منىم يونومو سال بابا!

يىل يونو آپارۇپ بىر قارىئىن ئونىنە سالىر. فاطما قارىئىن ئونىنە چاتۇر. قاپىنى
ياۋاشجا چالىر. دىئىر:

- نە جان! يىل منىم يونومو بورا ئاكتىردى. ايجازە وئر، گۆتۈرۈم آپارۇم. قارىئىنە
دىئىر: جان نە، گل گۆر ھاردادى، گۆتۈر آپار.

فاطمى دىئىر: نە جان، ايشىن اولسا، من كۆمك اندە بىلەرم. قارىئىنە دىئىر: جانىم
سنە قوربان، منىم ئو- ائشىگىمە يىتىشەن يۇخدور؛ باجارىسان، بورا بىر سۆپۈرگە چك.
فاطمى باجى تىز سۆپۈرگەنى گۆتۈرۈپ ئوى سۆپۈرۈر، ھەر ئانى تىمىزلەيىر و
دىئىر: - نە جان داھا نە ايشىن؟

قارىئىنە دىئىر: قىزىم، منىم باشىمى دا يويۇب، تىمىزلىنە بىلرسن؟
فاطمى، قارىئىن باشىندا بىتلرەن يۇوا قۇندوغونو گۆرۈر. ئونون باشىنى دا
يويۇب، داراق چكىر.

قارى دىئىر: قىزىم، نە وىن ئوى تىمىزدى يۇخسا منىم؟

فاطمى دىئىر: نە جان، البتدە كى سنىن ئونىن تىمىزدى.

قارى سۇنىن و دىئىر: سنىن نەن گۆزەل دىر، يۇخسا من؟

فاطمى: نە دخلى وار، سن چۇخ گۆزەل سن.

قارىئىنە: اۇندا بس، گل قىزىم، بودا سنىن يونلارنىن، آل گنت. امما يۇلووون
اۇستۇندە اۇچ بولاق گۆرەجك سن. بىرىنچى بولاقدا چىمرسن، ايكىنچى بولاقدا باشىن

يويوب، قاش - گۆزۈۋە چالارسان، اۆچۈنچۈ بولاغىن سويوندان دا ياناقلارئوۋا و دۇداقلارئوۋا چكرسن.

فاطما يۇلا دۆشۈر. بىرىنچى بولاقدا چىمىر، ايكىنچى بولاقدا تۆك لىرىن، قاشىن، گۆزۈن يويور، و اۆچۈنچۈ بولاقدا ياناقلارئوۋا و دۇداقلارئوۋا چكىر. بدننى آغ آپباق اولور، آى كىمى پارئىلدىر، زولفلرى و قاش - گۆزۈ قابقارا شۈە كىمى قارائىر، دۇداقلارئوۋا دا قىپ - قىرمىزى آما كىمى قىزارئىر. ائله گۆزەل اولوركى آيا دئىير: سن چىخما من چىخىرام.

فاطما گلير اينك و خوروزون ياتىنا، گۆرۈر، يونلار سارئىتب حاضىردئىر. آخشم اوستۈ ائوہ سارى دۇنۇر. آما كنده داخىل اولاندا، كند اهلى تۆكۈلۈرلر اولونون گۆزەللىگىندەن حئىرتدە قائلرلار و فاطما او قدهر گۆزەل اولموشدور كى هامئىنى مات آپارمىشدئى. ائوہ يئتىشىب، اوگئىننە اولنو گۆرچك يئرئىندن چاشئىر: - ايندىئە قدهر هاردائىن. نئجه اولدو سن بئله گۆزەل اولدون؟

فاطما باشئىنا گلدىگىنى دئىير. اوگئىننە فىكىرە دائىر. اوژ - اوژۈنە دئىير: صاباح اوژ قىزئىمى بو ايشە گۇندەرەرم.

صاباحى، ائرتەدن پىلوۋ پىشىرىر، تازا چۆرەك ياپئىر، بىر دسمالا باغلائىب بىر پونزا پئندىر ايله قىزئىتىن قولتوغونا وئرىر، يۇلا سائلر. قىز داغ ائەئىنە چاتئىر، يۇرولموشدور، اوزالائىر، يوخوسو توتور. اوئائىر گۆرۈر، گۆن گلىب گۆن اورتائىن يئرئىنە. ناهارئىنى يئئىر. باشئىر يونلارئى ائىرمەئە. بىردن - بىرە يئل قووزائىب قىزئىن يونونو الئىنن آئىب آپارئىر. فاطما (كىفئر فاطما) چىغئىرئىر:

- آھائى يئل، ذليل اولاسان يئل، فانائىن سئىسئىن، منىم يونومو هارا آپارئىرسان؟
يئل يونو آپارئىب هامان قارىئىن باجاسئىندان سائلر ائوئىنە. قىز قايئىنا چاتئىب، باشئىر چالماغا، آز قائلر قايئىنى يئرئىنن چىخارتسئىن. چىغئىرئىر:

- آھائى قارى آرۋاد، تئز اۋل، منىم يونومو گتير وئرا! يۇخسا هر نه گۇرسن

اۋز گۇزۋندن گۇرمۇشن.

قارىننه دئئير: بالا، چۇخ چاخناشما. گل بىر ايچەرى، منەدە كۇمكلىك ائله.

كىفير فاطما: واه واه، بو خرابەدە منىم نه ايشىم وار. هرئان كىفير، هرئان پىس دىر. بورا
نەدى؟

قارى: بالام، منىم ائوئيم تميزدى، يۇخسا سنىن ننهوين ائوى؟

كىفير فاطما: واه واه، منىم ننهمين ائوى گۇل كىمى دىر، هر ياندا تميزدى.

قارى: گل، يونلارئوى گۇتۇر گنت. اما يۇلوون اوستۇندە اۇچ بولاق

گۇرەجكسن. بىرىنچى بولاقدا باشئوئىن تۇكلرىن و قاش-گۇزۇوۆ يو، ايكىنچى بولاقدا

چىم! اۇچۇنچۇ بولاقدان دا دۇداقلارئوى و ياناقلازئوى سۇرت!

قىز چىخىر گلىب بىر- بىر بولاقلاردا قارى دئدىگى كىمى يۇئونور. اما اۇنون

بىنى كىفير ايدى، لاپ كىفير اولور، قاش- گۇزۇ آغارئىر، ياناقلازئوى دۇداقلارئوى قارائىر،

اولور خۇرتائىن بىرى.

كىفير فاطما دىلى نىن و رفتارى ئىن پىس لىگى اۇچۇن داھا كىفيرلىشىر. گلىب كندە

چاتاندا، هامى اۇندان قاچئىر. آدى اولور كىفير فاطما. دۇغرودان دا كىفير! فاطمائىن

ننەسى قىزئىنى گۇردۇكدە ايكى الى اولور، بىر باشى. اۇ قدەر اۇزۇنۇ ووردو تا هوشدان

گنتدى. هوشا گلدىكدە دۇشدۇ گۇيچگ فاطمائىن جاتئىنا. ووردو، ووردو، اۇ قدەر

ووردو داھا يۇرولدى. گئجه اولدى. گىردى ئىرىنە ياتماغا. مگر يۇخوسو گلدى؟ ايلان

وورموش آدم كىمى هئى اۇزۇنە قىورئىلدى. بو فىكره گلىب چاتدى كى، فاطمانى

اينجىتمك اۇچۇن اۇنون خۇروزونو و اينهينى اۇلدۇرسۇن. اما بۇنلار فاطمائىن

جاھازى ايدى. اۇزۇنۇ نۇخۇشلوغا وورور، زارئىلدىر، اينىلدىر. ارى سۇروشور:

نەيندى؟

آرواد دئىير: بدنيمين هر يانئى آغرئير. حكيم دئيب: سنین درماتين تكجه سارئ اينهين اتى دير.

كىشى دئير: اولسون، بونون كى ايشى يوخ، كوچه باشيندا قصابدان سارئ اينك اتى آلام، يىء توختا.

آرواد: يوخ، هر سارئ اينهين اتى اولماز، گرهك اوژ اينهينميين اتى اولا. گوئچك فاطما بونو ائشيدجك آغلادئ. قاجدئ توؤلهيه، سارئ اينهين باشينئ قوجاقلايئب تومارلادئ. سارئ اينك ديله گليب دئدى:

- آغلاما، قوئ منيم باشيمئ كسسينلر. من بير ايش گوره رم اتيمي هئچ كيم يئيه بيلمز. هامئين آغزينا آجئ اولارام. آما سنین آغزئوا دادلئ اولارام. يادئندا قالسين كى منيم سوموك لريمى ديققتله يئغئشدير، آخيرئمين آلتئندا قوئلا. هر واخت بير چتين ليئه دوؤشدوؤن، گل منه دىء.

اينهين باشين كسدلر. آروادئين حالئ دوزه لدئ. اينك اتى نى بيشيرديلر؛ آما هئچ كيم يئيه بيلمه دئ. هامئين آغزينا آجئ اولدو.

نئچه گون كئچدى. شاهين اوغلونا توئ توتوردولار. شاه اوغلو ائولنمك ايستيردى. هله بير قئز سئچه بيلمه ميشدى. توئ- بايرام توتوردو بلكه قئزلار بير ئره توپلايئب چالئب اوئنايالار و شاه اوغلونا گوزه ل بير قئز سئچه بيله لر. توئ باشلاندى.

فاطماتين آنالئغئ دا تازا پالتارئين گئينيب، قئزئنى دا بزه ييب- دوزه ييب اوؤؤيله توئا آپاردئ. فاطما اونلارا قوشولماق ايسته ئنده، اوگئئ ننه اوئا كوؤك ووروب آپارمايئر هئچ، بلكه ائوده ده چوخلو ايش باشينا توؤكوب ايشلهمه يه مجبور ائدير. بير چاناق دارئ ئره سئيب دئير: من گله نه قدهر بونلارئ بير- بير يئغارسان. بير كوؤپ ده قوئوب دئير: بونودا آغلاماقدان گوؤ ئاشيلا دولدورارسان. آرواد قئزئنى دا گوؤتورؤب توئا گئدير.

فاطماتا ائوده قالئب باشلادئ آغلاماغا. بيردن اينهين سوؤؤ يادئندا دوؤشدوؤ. دوروب گئدير آخيرئين آلتئندان سوموك لرى چئخاردئب اونونلا درد-سى ديل ائله يير. اوژه ك

سۆزلىرىنى اونا دئىير. ئىنە قارىئىن يادىنا دوشور. اونون توكونو گتيرىب ياندئيرئير. قارىنە حاضئر اولور. او دا فاطمايا كۆمك ائتمك ايستهئير. اللرىنى بىر- بىرىنە وورور. بىر آغ آت گلير، اوستونده ده آغ پالتار حاضئر اولور. اينهئين سۆمۆكلىرى ده اشرفى- قىزئىلا چؤنؤر. فاطما پالتارى گئىينير. قىزئىل آناق قىلارئى آياغئينا تاخئر. قارىئىن دندىگىنە گؤره بىر جىيىنە كۆل، بىر جىيىنە اشرفى توكؤر. آتا مينيئر ئولا دوشسؤن قارى دئىير:

- تونيا ئىتئىشدين اونيا ناياجاقسان. آنالئىغا دؤندە جىيىندن كۆل سې، خالقا طرف اونياناندا اشرفى سې. فاطما ئولا دوشوب شاهئىن قىصرىنە چاتئير. قراوللار بئله گؤزەل قىز گؤرمەمىشديلر. مات- مبهوت قالدئىلار. بارماقلارئىن ديشلەئىب اونا تعظيم ائندىلر. فاطما ايچەرى گىرىب رقصە باشلادئى. بؤتؤن آروادلارئىن ايكى گؤزؤ وارئىدئى ايكىسىنى ده بۇرج آئىب اونون اونئاماسئىنا باخئر دئىلار. او آنالئىغىنا دؤندە گؤزلىرىنە كۆل سېدى، شاه اوغلو نە دؤندە اشرفى داغئىتئىدئى. آنالئىغى گؤزلىرىنى توتوب اوغوشدوروردو و داها فاطماني گؤرموردو. بىر زامان گؤزلىرىنى آچدى كى قىز اونئائىب گئتمىشدى.

- فاطما قاجئىب ائودە اوتوردو. پالتارلارئى چئىخاردئىب سۆمۆكلىرىن يائىندا قوئىلادئى و اوتاقلارئى سۆپۆرمەئە باشلادئى. قارىنە ائودە فاطمايا كۆمكلىگ ائدىر. خوروز باشلادئى دارئىنى دنلەمەئە. چاناغى دا قارىئىن گتيردىگى اؤزگە دارئى ايله دؤلدوردولار. كۆپؤ دە تىمىز سو ايله دؤلدوروب ايچىنە بىر اؤووج دوز توكدؤلر. اؤدا اولسون گؤز ياشئ.

آخشام آروادئىنان قىز گلدىلر. فاطما سؤرؤشدو:

- نە توى ئىجە ايدى؟ منە دە تعريف ائدىن گؤرؤم.

آرواد باشلادئى قارقئىشلاماغا كى:

- اتى توكؤلمؤش بىر قىز گلدئى، يامان اونئادئى. هامئىئا قىزئىل اشرفى توكدؤ، آما

بىزە سارى كۆل سؤورودو.

صباحی گۆن یئنه تۇنا گئتمک ایسته دیلر. یئنه فاطمانی ائوده قویوب یولا دۆشدۆلر. فاطما یئنه ده قارینه نین تۆکۆن یاندیددی. اینه یین سومۆکلری قیزیلا دۆندۆ. پالتار حاضر اولدو. بو دۆنه پالتارلارین رنگی لاپ گۆزل و آت دا هامان رنگده. پالتارلاری گئییب، قیزیل آناق قابلاری آياغینا تاختیب تۇنا گئتدی. دۆنن کی کیمی اویناییب هامینن اوره یین آلدی. قایدیش باشدا، بیر بولاق باشیندا ال- اۆزۆنۆ یوماق ایسته دی. آندان ائیب، یوماغا باشلاپاندا آناق قابی یین بیر تایی سونا دۆشدۆ. سو گۆتۆرۆب آپاردی. فاطماتین عجله سی اولدوغوندا آناق قابی یین تاینن تاپا بیلمه ییب الی بۇش ائوه قایدی.

شاهین اوغلو دا فاطمانی تۇندا گۆرۆب بیهنمیشدی. اونون پالتارین، اشرفی سپمه سین و قیزیل آناق قابلارین گۆرمۆشدۆ. صباحی گۆن سو قیراغیندا ال- اۆزۆنۆ یوووردو کی بو قیزیل باشماغین تاینن تاپیر. آناق قابی اۆستۆنده ده فاطماتین آدی یازلمیشدی. شاه اوغلو آناق قابینی نۆکرلرینه وئردی تا گندیب او قیزی تاپسینلار. نۆکرلر ائولری قاپی- قاپی چایب فاطمانی آختاریلار. ائوده اولان قیزلارین بیر- بیر آياقلارینا باخیب بو باشماغی گئیدیرلر. اما هنج بیرین آياغی بو اینجه لیکده دئیل. فاطماتین نه لیهی اۆز قیزی فاطمانی قاپینا چئخاردی. گۆچک فاطمانی تندیرده دوستاق اندیر، اۆستۆنه بیر داش قویور. نۆکرلر اروادین ائوینه گلیرلر. آناق قابی نی کیفیر فاطماتین آياغینا تاختماق ایسته ییرلر، اما اونون آياقلاری ائله یئککه دی کی آياغینا اولمور. نۆکرلر دئیر:

- بو ائوده آیری بیر قیز یۆخدو؟

ارواد آند ایچیرکی بورادا منیم قیزیمدان ساوای بیر قیز یۆخدور. بو حالدا

خۆروز آتیلیر دام اۆسته، اوخویور:

قوقولو، قوقو

قوقولو، قوقو

فاطما باجىم تىدىردە

آياقلارى كىدىردە

اۈز شوۋقىلە نىقىش تىكىر.

نۇكرلر خۇروزا باخىب دىدىلر: بو خۇروز نە دىئىر؟

آرۋاد بىر داش آتىب دىئىر: لال اۈل كىش!

نۇكرلر تازا يۈلا دۈشمۈشدۈلر كى خۇروز ئىنە باشلادى:

قوقۇلو، قوقۇ

فاطما باجىم تىدىردە

آياقلارى كىدىردە

اۈز شوۋقىلە نىقىش تىكىر.

بو دىفە نۇكرلر اۈە دۈنۈر. تىدىرىن قاپىسىن آچىب گۈرۈرلر بىر تىكە جۈھىر پارچاسى بىر قىز اۈرادا اۈتۈرۈب آياقلارى كۈل اىچىندە، گۈل تىكىر. فاطمانى تىدىردن ائشىگە چىخاردىرلار. آياقلارنى تىمىزلىرلر. آياق قايىنى آياغىنا توتولار، گۈرۈرلر ائلە بودور، بو قىزىن آياغىنا اۈلور. فاطما گىدىب آياق قايىنى تايىنى دا آخىرىن آلتىندان گۈتۈرۈب گىئىر. نۇكرلر فاطمانى گۈتۈرۈب سۈيىنچك شاه قىرىنە پارىرلار. شاه اۈغلو اۈنو گۈرچك سۈيىن اۈنونلا تۈى ائلەمك اىستەئىر.

ئىددى گۈن ئىددى گىجە چال- چاغىر اۈلوب، تۈى توتورلار. گۈچك فاطما آنالىغى و اۈگى باجىسىنى دا باغىشلائىر. اۈنلار اىللر بوئو شاد و سالامات ياشاىرلار. سىزدە ساغ و سالامات قالىن.